

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Факультет аграрної економіки і менеджменту
Кафедра обліку та економіко-правового забезпечення АПБ

КУЛЕВЧУК Світлана Миколаївна

**Облік і контроль розрахунків з товарно-грошових операцій у
сільськогосподарських підприємствах / Accounting and control of settlements
with commodity-money transactions at agricultural enterprises**

спеціальність: 071 – Облік і оподаткування
магістерська програма – Облік і правове забезпечення агропромислового
бізнесу

Магістерська робота

Виконала студентка групи ОПЗм-21
С. М. Кулевчук

Науковий керівник:
к.е.н., доцент Гуменюк О. О.

Магістерську роботу допущено
до захисту:

“ _____ ” _____ 2018 р.

Завідувач кафедри

ТЕРНОПІЛЬ – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ	6
1.1. Еволюція становлення та розвитку розрахунків як форми обміну . . .	6
1.2. Загальні методологічні основи обліку розрахункових операцій	24
1.3. Нормативно-правове регулювання розрахунків як об'єкта обліку . . .	27
Висновки до розділу 1	33
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З ТОВАРНО-ГРОШОВИХ ОПЕРАЦІЙ	34
2.1. Облік і контроль розрахунків з постачальниками і підрядниками	34
2.2. Облік і контроль розрахунків з покупцями і замовниками	50
2.3. Облік операцій за претензіями і списання сумнівної заборгованості .	62
Висновки до розділу 2	68
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З ТОВАРНО-ГРОШОВИХ ОПЕРАЦІЙ	69
3.1. Проблеми методики обліку розрахунків в сільському господарстві .	69
3.2. Облікова політика як форма модернізації обліку розрахунків.	80
3.3. Особливості автоматизації обліку і контролю розрахунків	84
Висновки до розділу 3	95
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	96
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	99

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах кризи неплатежів в Україні зростання дебіторської та кредиторської заборгованості стає поширеним явищем. Стан розрахунків на вітчизняних підприємствах є напруженим, що виявляється у значних сумах заборгованості і тривалих термінах її погашення. Надання економічним суб'єктам повної господарської самостійності у виборі ринків збуту продукції, виборі постачальників і підрядників та форм розрахунків, у пошуку джерел фінансування актуалізує потребу ефективніше управляти розрахунками з різними контрагентами. Облік дебіторської заборгованості є одним з найбільш складних та суперечливих питань, що зумовлено проблемою неплатежів. Ринкові умови господарювання передбачають удосконалення організації і методів обліку стану розрахунків підприємства і, передусім, упорядкування договірної роботи.

Правильно організований облік надходження та використання грошових активів, матеріалів, послуг, дебіторської і кредиторської заборгованості, підтримки щоденної платоспроможності підприємства, повинен сприяти недопущенню прострочення термінів платежу і доведення заборгованості до стану безнадійної.

Як свідчать проведені теоретичні та практичні дослідження, питанням організації обліку та контролю дебіторської і кредиторської заборгованості та суті розрахункової дисципліни приділялася недостатня увага, внаслідок чого ускладнюється дотримання основних принципів ведення обліку, створюється неповна інформація про фінансовий стан підприємства, стан розрахунків, знижується ефективність прийняття управлінських рішень.

У розробку питань теорії та методології обліку розрахункових операцій вагомий внесок зробили вітчизняні вчені: М.Я.Дем'яненко, Г.Г.Кірейцев, В.Б.Моссаковський, В.М.Жук, Ю.І.Осадчий, В.С.Рудницький, Н.М.Малюга, О.М.Петрук, В.О.Шевчук та інші вчені; зарубіжні дослідники: М.Р. Метьюс, Ван Бреда, М.Х.Б.Перера, Я.В.Соколов, Ж.Рішар, Е.С.Хендріксен.

Однак, додаткових досліджень потребує ряд проблем, пов'язаних з невідповідністю понять, що використовуються при обліку розрахунків за допомогою векселів, акцептної форми розрахунків їх економічному змісту; відображення господарських операцій в системі рахунків бухгалтерського обліку; договори і зобов'язання як основа розрахункових операцій; місце дебіторської заборгованості в активі балансу; питання методики і організації бухгалтерського обліку розрахунків із застосуванням комп'ютерних технологій.

Недостатня розробка теоретичних і методологічних питань обліку товарно-розрахункових відносин, а також науково-теоретична і практична значимість вказаних проблем зумовили вибір теми магістерського дослідження.

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є формування науково обґрунтованих практичних рекомендацій з удосконалення обліку та контролю товарно-грошових операцій сільськогосподарських підприємств. При цьому сформульовано наступні завдання:

- уточнити поняття і категорії, що характеризують об'єкт дослідження;
- проаналізувати класифікацію кредиторської і дебіторської заборгованості щодо відповідності сучасним потребам бухгалтерського обліку й звітності;
- виявити ступінь корисності інформації, що міститься у первинній документації з обліку та контролю товарно-грошових операцій;
- оптимізувати методику внутрішнього контролю та внутрішнього аналізу операцій з товарно-грошових відносин;
- виявити потенційні можливості використання прийомів обліку і контролю товарно-грошових операцій в умовах застосування комп'ютерних технологій.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження обрано методологію обліку та контролю розрахунків у Фермерському господарстві «Вікторія-92» с. Вікторівка Козівського району Тернопільської області.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та практичних питань обліку та контролю товарно-грошових операцій.

Методи дослідження. В процесі дослідження використовувалися наукові методи, основані на діалектичному методі пізнання та об'єктивних законах

економіки. Теоретичні аспекти обліку досліджувалися із застосуванням методів індукції і дедукції, за допомогою яких визначено місце дебіторської та кредиторської заборгованості в системі розрахунків, а також уточнено ключові терміни, пов'язані з обліком цих об'єктів. Історичний та логічний методи, а також метод порівняння використано при уточненні та деталізації рахунків з обліку розрахункових операцій в товарно-грошових відносинах. Метод порівняння застосовувався і при порядку автоматизації розрахунків. За допомогою статистичних методів перевірено методику розрахунків комплексної оцінки дебіторської та кредиторської заборгованості, звернено увагу на визначення сум резерву сумнівних боргів. Методи причинно-наслідкового зв'язку та абстрактно-логічний використовувалися для удосконалення класифікації дебіторської (кредиторської) заборгованості для потреб бухгалтерського обліку; метод спостереження – для визначення стану обліку розрахунків в сільсько-господарських підприємствах.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна проведеного дослідження полягає в теоретико-методичному обґрунтуванні та вирішенні ряду питань, пов'язаних з удосконаленням обліку та контролю розрахунків, зокрема: уточнено визначення категорій “кредиторська та дебіторська заборгованість” з урахуванням економічного та юридичного аспектів цих понять; запропоновано додаткові елементи облікової політики щодо розрахункових операцій (зокрема визнання заборгованості у юридичному аспекті з розмежуванням видів діяльності; уточнено методику внутрішнього контролю розрахункових операцій.

Практичне значення одержаних результатів. Застосування на практиці запропонованих рекомендацій дозволить забезпечити адекватне відображення операцій з обліку розрахунків і боргових зобов'язань сучасним умовам бізнесу, своєчасне одержання та аналіз необхідної інформації керівництвом. Отримані результати дослідження спрямовані на підвищення достовірності, оперативності та аналітичності обліку розрахункових товарно-грошових операцій.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ

ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ

1.1. Еволюція становлення та розвитку розрахунків як форми обміну

Сучасний стан економіки України характеризується низьким рівнем платоспроможності підприємств, невиконанням ними основних положень фінансової та розрахункової дисципліни. Важливим на сучасному етапі стає використання всіх механізмів фінансового забезпечення виробничої постачальницької та збутової діяльності.

Успішний розвиток сільського господарства багатьох країн є однією з найважливіших проблем, що стоять сьогодні перед світовою економікою. Донедавна економічні теорії вважали, що основним фактором розвитку сільського господарства країни є кліматичні умови, природні ресурси та культура народу. Свого часу ця ідея знайшла підтвердження в багатьох країнах світу. Сьогодні існують нові приклади різкого зростання сільськогосподарського виробництва за рахунок інших факторів науково-технічного забезпечення, інфраструктури, інвестицій, створення умов для конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Найвищим пріоритетом багатьох країн світу є бажання повного самозабезпечення продовольчими товарами. Це змусило уряди держав докорінно змінити інвестиційну політику, забезпечувати підвищення рівня освіти товаровиробників, що сприяє пристосуванню до місцевих умов нових технологій.

Важливу роль у реалізації соціально-економічних функцій держави на стадії формування ринкових відносин відіграє фінансова політика, кінцевим результатом проведення якої повинно бути збільшення обсягів і підвищення ефективності використання фінансових ресурсів. У сучасних умовах фінансова політика переведена на податкову основу. Таким чином, одним із найголовніших важелів впливу на фінансовий стан держави є податкова політика.

Від удосконаленості податкової системи великою мірою залежать ефективність заходів щодо виходу економіки із глибокої кризи, стабілізація економіки й економічне зростання суспільного виробництва.

Щоб виконати своє призначення, податкова система країни має відповідати трьом найважливішим критеріям : по-перше, фіскальному, тобто умови оподаткування повинні забезпечувати державі достатні податкові надходження; по-друге, економічну, що визначає позитивний, стимулюючий вплив податків на діяльність суб'єктів підприємництва, а через них - на економіку в цілому; по-третє, соціальному, тобто вплив податків на соціальний статус фізичних осіб як платників податків має бути справедливим.

Факти господарського життя є вхідним пунктом системи бухгалтерського обліку. Саме вони є тією субстанцією, що лежить в основі побудови всієї системи бухгалтерського обліку. Вихід із системи – це узагальнена інформація про господарську діяльність підприємства. Вона залежить від базового етапу, тобто стадії документування (рис. 1.1).

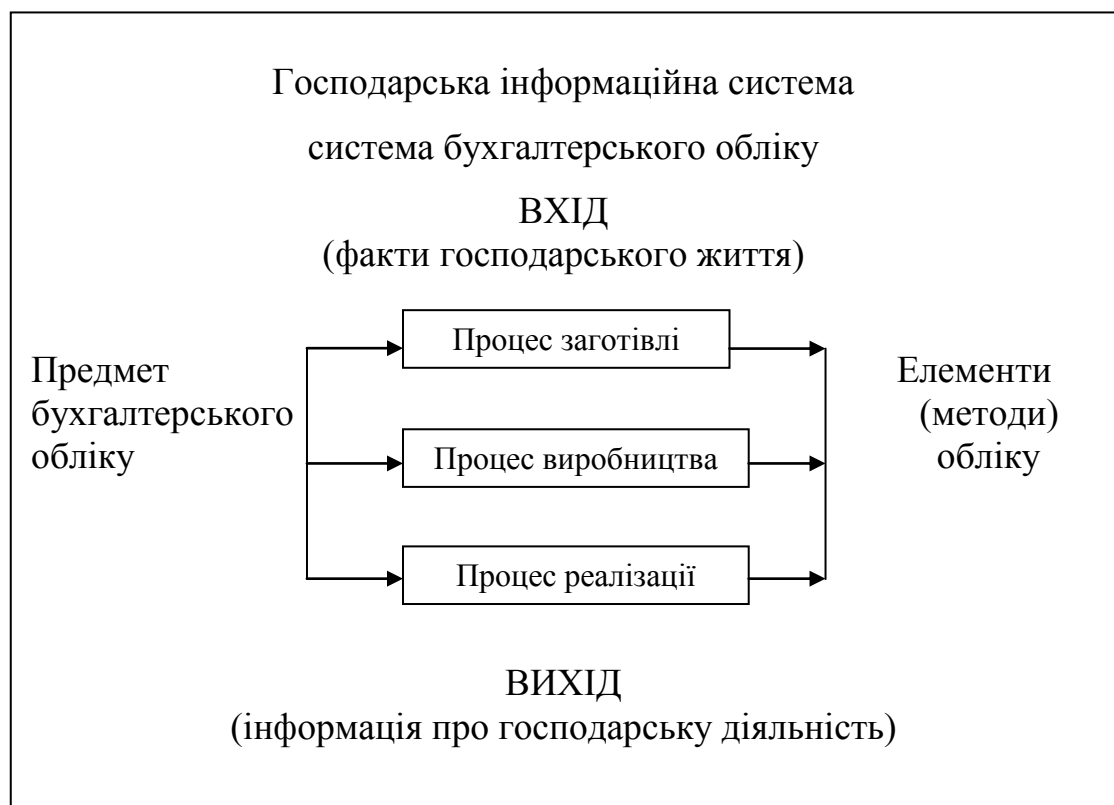

Рис. 1.1 Схема відображення фактів господарського життя

У кожній державі встановлюється соціальне регулювання бухгалтерського обліку, що полягає в здійсненні комплексу заходів, за допомогою яких суспільство впливає на його розвиток. Під суспільним інтересом розуміють визнаний державою і забезпечений Конституцією та діючим правом інтерес соціальної спільноти, задоволення якого є умовою і гарантією існування та розвитку суспільства. В залежності від способів, що застосовуються, і мети впливу соціальне регулювання обліку поділяється на наступні види (рис. 1.2).

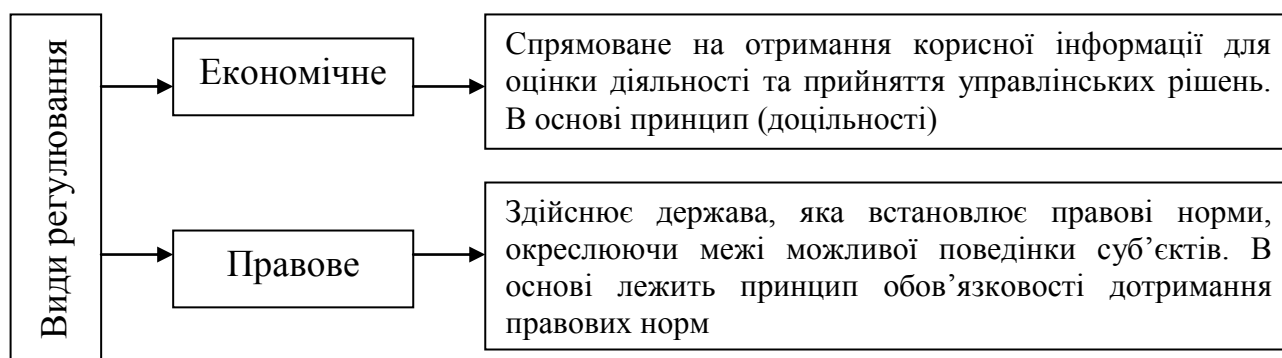

Рис. 1.2 Види соціального регулювання бухгалтерського обліку

Виходячи з наведеного можна стверджувати, що бухгалтерський облік – це засіб відображення об'єктивної дійсності, призначений для забезпечення економічних і правових інтересів членів суспільства, що регулює сукупність суспільних відносин із приводу створення та використання інформації про економічну життєдіяльність господарюючого суб'єкту. Сутність обліку полягає у тому, що він є механізмом реалізації та взаємодії економічних і правових інтересів у суспільстві.

Між поняттями “факт”, “подія”, “явище”, “операція”, які використовуються в процесі господарської діяльності, існує взаємозв'язок, і в той же час вони відрізняються одне від одного. Так, факт (від латинського *factum* – зроблене) – здійснене, невигадане, те, що об'єктивно існує, що є підставою для будь-якого складання висновку або служить перевіркою будь-якої пропозиції.

Ми пропонуємо класифікацію господарських операцій за єдиною ознакою – місцем виникнення розрахункових операцій та моментом їх здійснення, яка є найбільш доцільною для застосування на практиці, а саме:

- 1) операції, що здійснюються в середині підприємства;
- 2) операції, що здійснюються між суб'єктами бізнесу однієї держави;
- 3) операції, що здійснюються між суб'єктами підприємницької діяльності різних держав.

Історія бухгалтерського обліку свідчить, що декілька століть бухгалтери багатьох країн обліковували розрахунки тільки з дебіторами, оскільки вважали за необхідне стягувати з них борги, але про докази своїх боргів повинні були піклуватися самі кредитори. Таким чином, облік розрахунків був “однобоким”, дебіторська заборгованість відображалася, а кредиторська – ні. Тільки розповсюдження уніграфічного варіанту призвело до включення у складі об'єктів обліку і кредиторську заборгованість. Тобто до уніграфічного варіанту розрахунки і не могли виступати об'єктом обліку, але навіть і в диграфічному варіанті не всі розрахунки призводять до фактів господарського життя .

Схематично розрахунки, як інтегрований об'єкт обліку можна побачити на рис. 1.3.

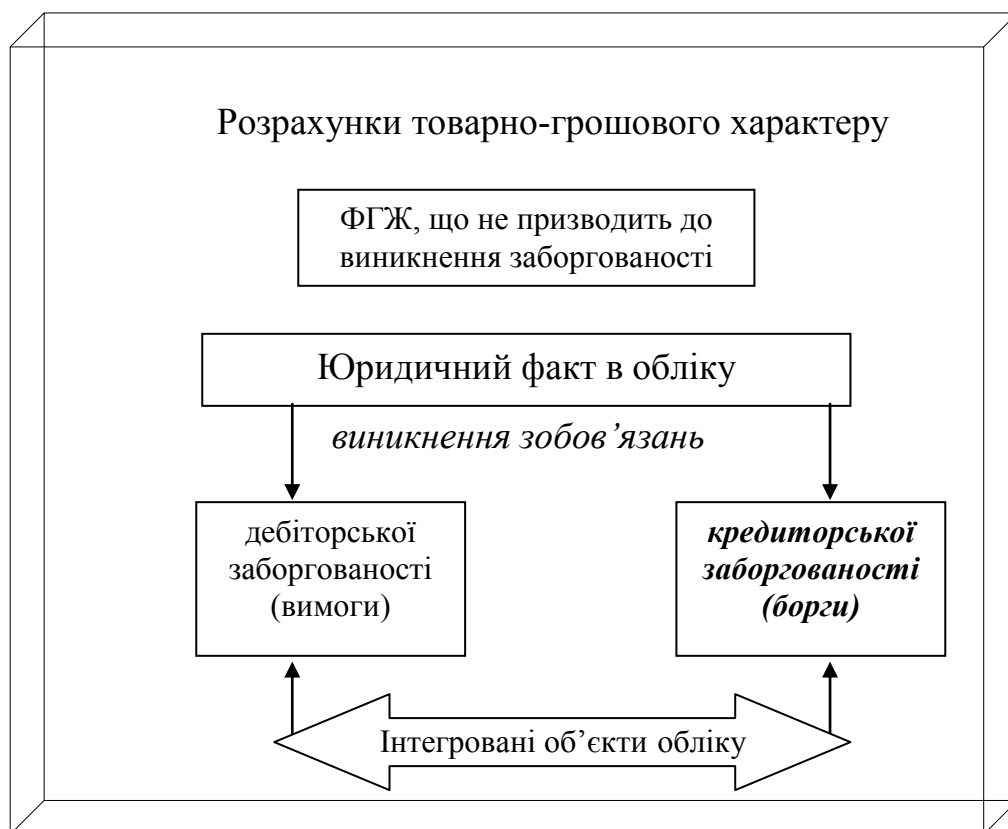

Рис. 1.3. Розрахунки як інтегрований об'єкт обліку

Обіг безготівкових коштів має ряд переваг в порівнянні з готівковим обігом, які перш за все, полягають в можливостях здійснення контролю суспільства над процесами суспільного відтворення. Крім того, обіг готівки є більш дорогим, що зумовлено високими витратами на друкування грошей, транспортування та зберігання. Безготівкові розрахунки суттєво прискорюють розрахунки через банківську систему при умові її стабільності і високого рівня нормативно-правового регулювання та технічної забезпеченості. Безготівкові розрахунки мають певні особливості їх здійснення, на основі яких виділяють ряд різновидів за певними ознаками.

Два види взаємовідносин підприємств в агропромисловому комплексі:

1) наскрізні економічні відносини – між партнерами по обміну діяльністю складаються послідовно, адекватно технологічній послідовності їхньої участі у виробництві кінцевого продукту. Наскрізні взаємовідносини підприємств складаються у сфері виробництва, заготівель, переробки й реалізації продукції.

2) суть підрядних економічних взаємовідносин в тому, що в госпрозрахунковій системі підприємств визначається центральна ланка (госпрозрахунковий центр). Як правило, це сільськогосподарські формування, економічні відносини якого з іншими партнерами будуються на прикладній основі, тобто останні виступають щодо нього підрядниками. При цьому кінцевий продукт і ефект від його реалізації фіксується в центральній ланці (тут в ній і формуються і показники підрядних економічних відносин, а до партнерів доводяться у вигляді замовлень). Оскільки сфера виробничого забезпечення і обслуговування найбільш тісно й безпосередньо була пов'язана з колгоспами і радгоспами, то підрядні взаємовідносини порівняно з наскрізними набули дещо більшого теоретичного розвитку і практичного впровадження.

Форми ж вільних ринкових відносин, які відображаються такими формами зв'язків: - прями, - посередницькі, - біржові, - дилерські, які можна побачити на рис. 1.4, 1.5, 1.6, 1.7.

В основі виникнення вільних ринкових взаємовідносин підприємств лежать передумови ринкової економіки:

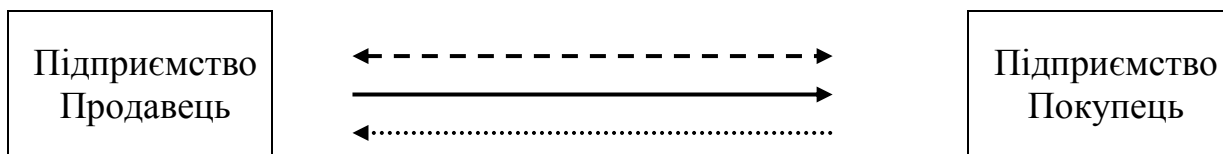

Рис. 1.4. Прямі зв'язки ринкових відносин

Рис. 1.5. Посередницькі зв'язки ринкових відносин

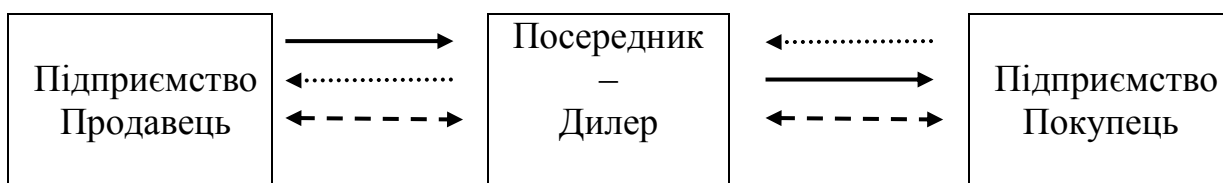

Рис. 1.6. Дилерські зв'язки ринкових відносин

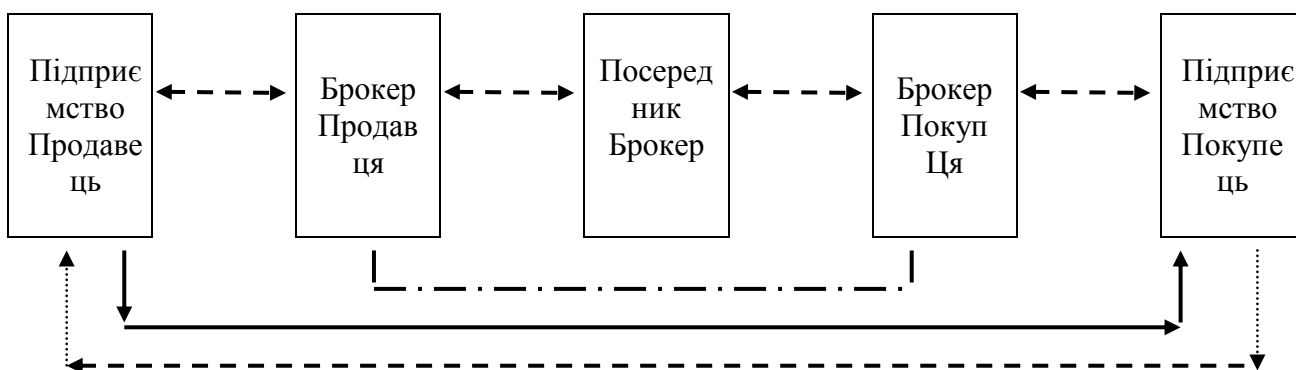
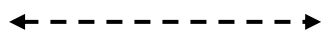

Рис. 1.7. Біржові зв'язки ринкових відносин

Умовні позначення:

- укладення договорів

- розрахунки

- рух товарів

- укладення біржових контрактів

- 1) максимальна свобода господарської діяльності підприємств;
- 2) повна відповідальність підприємств, працівників за результати економічної діяльності;
- 3) конкуренція підприємств товаровиробників;
- 4) вільне ціноутворення (на підставі попиту й пропозиції);
- 5) відмова держави від участі в управлінні господарською діяльністю підприємств;
- 6) охоплення ринковими відносинами більшості сфер суспільства при збереженні неринкового сектора в тих видах діяльності, які не можуть бути підпорядковані виключно комерційним інтересам (наука, освіта, культура);
- 7) відкритість економіки, її інтеграція в систему світових господарських зв'язків (зовнішньоекономічної діяльності).

Слід зазначити, що наявні гроші, які нагромаджуються суб'єктами підприємницької діяльності, незважаючи на їх абсолютну ліквідність, не приносять їх власникам прибутку. Розвиток банківської системи та ринку цінних паперів стимулює капіталізацію грошових надходжень шляхом розміщення їх на банківських рахунках або інвестування в цінні папери. З точки зору державних інтересів, як відомо, готівково-грошові розрахунки ускладнюють здійснення контролю за грошовим обігом, дозволяють юридичним і фізичним особам приховувати від оподаткування реальні прибутки, ухилятися від державного контролю за законністю бізнесу. Тому в багатьох країнах світу прийняте законодавство, яке обмежує готівково-грошові розрахунки і передбачає особливу систему контролю за їх здійсненням.

Господарські зв'язки - необхідна умова діяльності підприємств, так як вони забезпечують безперервність постачання, безперервність процесу виробництва і своєчасність відвантаження і реалізації продукції. Вивченням питання здійснення та налагодження розрахунків з постачальниками та підрядниками за отримані цінності чи послуги та особливостей їх обліку присвячена наукова робота, з приводу доцільності цих зв'язків та застосування тієї чи іншої форми розрахунків.

Розкриємо принцип відображення зобов'язань як реальних, так і консенсуальних, на рахунках бухгалтерського обліку на рис. 1.8.

Рис. 1.8. Удосконалення відображення договірних зобов'язань в бухгалтерському обліку

Основні вартісні форми такі як, валовий внутрішній продукт, національний дохід, основні і оборотні фонди, прибуток, собівартість, інші обслуговують суспільне виробництво, які у своєму русі пов'язані все ж таки з грошима: - Процес реалізації валового внутрішнього продукту – опосередковується грошима; - Вартісна форма у своєму русі на тривалий час переходить у грошову форму. В такому випадку гроші виступають вже не як посередники в обміні, а як умовні носії вартісних форм, які рухаються відносно відособлено від руху товарів, створюючи таким чином грошовий обіг.

Так, Н.Д. Барковський вважає, що грошовий обіг є сукупністю потоків усіх грошових коштів підприємств, організацій, установ і населення, утворених в процесі проведення платежів при безпосередньому використанні грошей, які виступають як засіб платежу і засіб обігу.

В той час як А.Д.Гусаков, В.С. Геращенко та ряд інших дослідників розглядають грошовий обіг як сукупність грошових платежів, які здійснюються в процесі безготівкових розрахунків і за допомогою готівки. Тобто виділяють в структурі грошового обігу дві форми розрахунків: безготівкові та готівкові, в яких гроші виступають як засіб обігу і засіб платежу.

А такі дослідники як В.К. Ситкін, Н.С.Лисиціан, В.І.Рибін, В.К.Зайцев, А.С. Гусаров, Я.А.Кронрод, В.М.Батирів відмічають, що грошовий обіг є системою грошових форм, внутрішньо зв'язаних між собою і тому в процесі свого функціонування вони переходять одна в одну. Маючи в той же час самостійні форми існування, вони відносно самостійно рухаються, створюючи відповідні форми обігу.

По економічному змісту грошовий обіг можна поділити на три групи:

- рух грошових засобів, який обслуговує реалізацію валового національного продукту між підприємствами і організаціями;
- рух грошових засобів, який пов'язаний з обслуговуванням грошових доходів населення;
- рух грошових засобів між підприємствами і організаціями, який обумовлений перерозподілом фінансових ресурсів і утворенням резервів.

В грошовому обігу найбільшу питому вагу займає обіг по товарних операціях. До нього в умовах переходу до ринку прикута особлива увага, оскільки він сприяє ефективному функціонуванню економіки країни.

Відомо, що для того, щоб товар перетворився у грошову форму, він повинен бути без затримки реалізований. В цьому випадку строк реалізації відіграє важливу роль, оскільки від нього залежить своєчасність розрахунків з постачальниками, розрахунків з бюджетом, кредиторамі, виплати заробітної плати, а також формування основних і оборотних фондів. Однак, в сучасних умовах значна частина виробленої продукції не реалізується, знаходиться на складах, або використовується у формі товарних розрахунків.

Що стосується нетоварного обігу, то він займає значно меншу питому вагу в грошовому обігу. Але, без нього неможливо обійтись, оскільки він

відіграє важливу роль у формуванні, розподілі, перерозподілі ВВП, а також охоплює операції кредитної системи.

Отже, розуміння грошей як загального вартісного еквівалента відображає не тільки відношення мінового зв'язку окремо взятих товаровиробників, але і їх залежності від суспільного виробництва в цілому. Це означає, що гроші, як загальний еквівалент, характеризують не тільки безпосередній обмін товарів, взаємозв'язок індивідуальних товаровиробників, але і специфічні економічні відносини: товаровиробник – суспільство, товаровиробник – споживач, споживач – суспільство. Дане положення є визначальним в сутності специфіки грошового обігу, оскільки в ньому відображається здатність грошей виступати як простим посередником обміну, так і особливою формою реалізації пропорційності товарного виробництва.

Специфічна якість грошового обігу – перевіряти збалансування товарно-грошових потоків, та пропорцій в розподілі праці. Тому, тільки науково-організований грошовий обіг може виявити недоліки у виробництві і реалізації товарів та розрахунках. Виявлення таких причин дає можливість приймати необхідні заходи для їх вирішення. Отже, на нашу думку, необхідно звернути увагу на ту сторону процесу розширеного відтворення, яка знаходить своє відображення в суспільстві через товарно-грошові відносини.

Формування розвинутих ринкових відносин не міняє суті грошового обігу, але вимагає уточнення характеристики розрахунків і платежів, взаємозв'язку товарних і грошових потоків.

В грошовій формі цей взаємозв'язок може бути виражений наступним рівнянням, відомим як рівняння обміну:

$MV = PY$ (1.1), де M – кількість грошей в обігу, V - швидкість обігу грошей, P – рівень цін, Y - обсяг національного продукту в реальному вираженні.

З врахуванням взаємних розрахунків це рівняння приймає наступний вигляд:

$$K(n) = (W1-W2+W3-W4)/V \quad (1.1)$$

Дана формула виражає закон грошового обігу. При появі в обігу значної кількості зайвої (порівняно з $K(n)$) грошової маси, відбувається їх знецінення, настає інфляція. Тому дотримання вимог закону є важливим завданням грошово-кредитної політики держави та банківської системи.

Особливості розрахунків в розвинутих країнах – вихідним моментом використання грошового обігу є стабільний довгостроковий рівень цін кінцевого продукту. Для підтримки такого рівня, банки країн вводили обмеження грошової маси (таргетування) у формі “вилки” (3-5 %). Західно-німецький Бундесбанк з 1974 р. установлює орієнтири росту банківських ресурсів і готівки на 12-місячний період. В інших країнах також встановлюють конкретні межі для різноманітних вузьких і широких показників грошової маси. Таким чином можна дійти висновку, що у будь-якій державі фінансова стабільність залежить від стану грошового обігу.

У процесі реалізації товарів, надання послуг гроші виступають як засіб обігу, і як засіб платежу. При виконанні грошима функцій обігу відбувається зустрічний одночасний рух товарів і грошей. Одні і ті ж самі грошові знаки опосередковують ряд товарних угод. З цього випливає, що функція грошей як засобу обігу може виконуватись лише реальними грошима.

Для того щоб товар був реалізований, необхідно, щоб відбувся акт переходу товарної форми власності у грошову. Виконуючи таку функцію як засобу обігу, гроші використовуються для платежу за сільськогосподарську продукцію у окремих громадян, надання послуг, та інших розрахунків. Цю функцію виконують не ідеальні, а реальні гроші. В цілому виконання грошима функції засобу обігу у готівковій формі носить обмежений характер.

Для грошових коштів, які виконують функцію засобу платежу характерно те, що надходження грошей на рахунок постачальника часто не співпадає з відвантаженням товару. Реалізувавши товар, його товаровиробник – власник не одержує відразу грошей від покупця за куплений ним товар. Гроші надходять на поточний рахунок постачальника частіше після одержання товару. Слід відмітити, що функція грошей, як засобу платежу розпочинається не тільки при

продажі товару у кредит, а це відбувається у тих випадках, коли вони виступають у формі самостійної мінової вартості, тобто коли немає безпосереднього обміну грошей на товар (валютні операції).

Для того, щоб рух коштів у розрахунках максимально достовірно відображав реальні господарські процеси, потрібно дотримуватися правил:

- платежі здійснюються, як правило, після відвантаження продукції, надання послуг, виконання робіт, що не виключає авансових платежів та попередньої оплати, а також за взаємною згодою;

- погашення грошима інших зобов'язань (фінансових, повернення кредиту тощо) проводиться по мірі настання термінів виконання вказаних зобов'язань;

- відстрочка платежу повинна здійснюватись за згодою сторін, що визначається як комерційний кредит.

Згідно із договором купівлі-продажу постачальник продає товари або послуги в обмін на грошову оплату. Причому, поки обмін не завершено – наприклад, оплата не надійшла, дебіторська (кредиторська) заборгованість залишається відображеною в обліку, тому що це впливає із договору, в якому зафіксовані обов'язки сторін – покупець повинен оплатити поставку в обумовлений термін. Раніше це могло бути інше правове джерело зобов'язань – план, норматив, ліміт, положення про поставки тощо. Головне те, що зобов'язання існує тільки тоді, коли йому відповідає правовий нормативний документ. Відвантаження товару, якщо воно виступає як перехід права власності на майно, означає право вимоги для продавця, а його одержання контрагентом – обов'язок. Такі права та обов'язки можуть існувати тільки у випадку наявності правового господарського зобов'язання, яке їх визначає, а їх динаміка називається розрахунками. Розрахунки – одне з найбільш масових явищ в господарському житті будь-якого підприємства.

Наприклад, у більшості сільськогосподарських підприємств існує заборгованість по товарних операціях. Здійснюючи безперервний процес виробництва, кожне підприємство з іншого боку – реалізує готові вироби, що виробляються, або закуплені товари. Таким чином, розрахунки між

підприємствами і організаціями є однією з необхідних ланок розширеного відтворення. Вони опосередковують розподіл та перерозподіл суспільного продукту, перетворення його з товарної форми на грошову та навпаки, що пов'язано із зміною форм власності. Розрахунки здійснюються на економічній базі кругообороту засобів в процесі виробництва і є суспільним визнанням того, що продукція підприємства потрібна споживачам.

В сучасних умовах використовуються документи різного призначення. За подібністю функцій їх поділяють на три групи: комерційні, розрахункові і платіжні, всі вони мають встановлену Національним банком України форму.

Комерційні є документи, в яких характеризуються відвантажені товари, виконані роботи, надані послуги і які супроводжують їх переміщення від постачальника до покупця. До них відносять: рахунки-фактури, їх реєстри, товарно-транспортні документи, сертифікати якості, страхові поліси і т.п. На основі цих документів визначають суму та правомірність платежу.

Розрахункові та платіжні документи є уніфіковані, мають єдину стандартну форму та встановлений обов'язковий набір реквізитів: найменування та номер документа; - дата виписки; - назва платника і одержувача коштів та номерів їх рахунків; - найменування, код, місце знаходження банків платника і одержувача грошей, розрахунково-касові центри, де відкриті їх кореспондентські рахунки та номери останніх; - сума платежу; - підставу для перерахування або одержання грошей; - підпис платника або одержувача коштів та відбиток їх печатки. Крім того кожний з документів має і свої специфічні реквізити, що мають особливе призначення.

Найважливішою частиною роботи фінансової служби підприємства при організації розрахунків зі своїми покупцями є контроль за своєчасністю платежів. Затримка платежів з боку платників паралізує господарсько-фінансову діяльність підприємства і навіть при високому рівні організації виробництва може призвести до його банкрутства. Тому підприємства у своїх відносинах з покупцями та замовниками повинні в першу чергу брати до уваги їх платоспроможність, не допускати відвантаження продукції неакуратним

покупцям (платникам) без передоплати, слідкувати за виконанням ними законодавчо встановленої матеріальної відповідальності за затримку платежів.

Ще однією формою кредитно-розрахункових відносин є вексель, як результат багатовікового розвитку товарно-грошового господарства. Його поява була пов'язана з необхідністю переводу грошей з однієї місцевості до іншої, а також при обміні монет, які мали рух в одній місцевості, на валюту іншої держави. Це спричиняло багато труднощів (перешкод): ризик бути пограбованим, вето на вивіз монет із країни де їх чеканили, та і фізичні труднощі перевезення з-за громіздкості монет.

В результаті із умов, що склалися, є поява угоди, пов'язана з переказом та обміном грошей, яка складалась у внеску певній особі суми грошей в одному місці із зобов'язанням наступної уплати тієї ж суми в іншому місці монетою, яка має на тому місці рух, тобто вексельної угоди – від англійського *Wechsel* – обмінювати, міняти).

Поштовхом до розвитку вексельних відносин стає практика банкірів (міняло) середньовікової Італії. Купець, збираючись на ярмарок та не ризикуючи брати із собою велику суму готівки, звертався до свого банкіра, вносив кошти та отримував від нього лист банкіру в місці призначення з проханням видачі еквівалентної суми.

Вексель, як фінансовий інструмент, виконує дві головні функції: кредитну та розрахункову.

Однією з рушійних сил функціонування та розвитку ринкових відносин в економіці є платоспроможний попит (відмічає О.М.Бандурка та М.Я.Коробов). Його формування відбувається під впливом таких факторів, як попит і пропозиція. При цьому товаровиробник і споживач поперемінно змінюють свій статус в економічному процесі, стаючи, відповідно, споживачем і товаровиробником. Платоспроможний попит є відображенням наявності двох об'єктивно існуючих на ринку виробничо-товарного та грошового потоків, формування яких відбувається паралельно, незалежно один від одного, і тільки на стадії обміну можливою є фіксація їх тотожності у вартісному вираженні.

Виробничо-товарний і грошові потоки формуються незалежно один від одного, і тільки за умови їх взаємного перетворення на товарно-грошовому ринку утворюється відповідний обсяг Внутрішнього Валового Продукту (ВВП). Збільшити його можна шляхом зближення рівнів адресної товарної пропозиції та адресного грошового попиту. Спостереження відображають, що підприємства мають щодня справи з грошима та товарами. Купуючи товари, підприємство проводить розрахунки, так, як і при продажу товарів, воно платежі отримує (рис. 1.9).

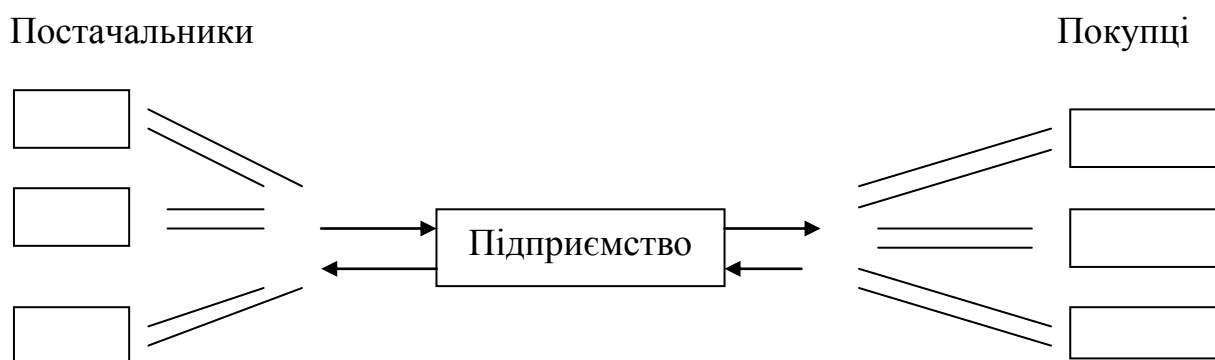

Рис. 1.9. Підприємницька схема діяльності суб'єктів господарювання

Підприємницька схема ("Постачальник" - "Покупець") відображає ділові відносини між підприємством та його постачальниками і відповідно, покупцями. Потіку поставок завжди відповідає зустрічний потік платежів. Підприємство одночасно є покупцем (з точки зору своїх постачальників), та постачальником (з точки зору своїх покупців). В подібних ділових відносинах знаходяться також постачальники / покупці, оскільки вони самі, в свою чергу, є покупцями / постачальниками в рамках попередньої, та відповідно, послідуючій стадії виробництва. Таким чином, в своїй діяльності кожне підприємство є одночасно і кредитором і боржником (дебітором). В цьому змісті рух платежів повинен проходити однаково, хоч і в протилежних напрямках. Це дає нам право в більшості випадків розглядати вимоги і зобов'язання разом, хіба що додатково відмічати їх розбіжності.

Для забезпечення еквівалентності міжгалузевого обміну в АПК важливе значення має ціновий паритет, тобто, щоб товаровиробник за виручені кошти від реалізації власної продукції мав можливість не тільки відновити використані у процесі виробництва продукції ресурси, а й здійснювати розширене відтворення виробництва на рівні базового періоду.

Система економічних категорій суспільства, у тому числі суспільства перехідного періоду, складається з наступних категорій: капітал, товар, гроші, податок, заробітна плата тощо. Ця система відображає економічні і правові відносини, відносини між підприємством і державою, відносини між громадянами і державою. Питома вага в товарно-грошових операціях належить податку на додану вартість, який нараховується на кожній стадії виробництва та реалізації (не треба чекати остаточної реалізації, його можна застосувати в єдиному порядку нарахування та утримання для всього господарства країни, тобто полегшується система обліку та контролю, він не залежить від особливостей готової продукції тощо), є головним при розрахункових операціях між покупцем та постачальником.

Порядок та форми розрахунків між постачальником та покупцем визначаються в господарських договорах. Це найбільш розповсюджена і важлива основа виникнення зобов'язань, основна форма реалізації товарно-грошових відносин в ринковій економіці.

Проблема розрахунків, у формі товарообмінних (бартерних) операцій, як процес розрахунків науковцями майже не досліджена. При здійсненні операцій сторони укладають договори, в яких визначають строки взаємних поставок товарів, обов'язки сторін по виконанню умов договору та відповідальність сторін у випадку порушення прийнятих зобов'язань.

Потрібно розглянути в питанні розвитку розрахункових операцій і позицію, коли товари продаються в кредит. Фактично операція з продажу товарів у кредит складається з двох відокремлених операцій, а саме: з операції купівлі–продажу та з операції кредитування. Не слід плутати цю форму кредитування з банківськими кредитами, оскільки при товарному кредиті

кредитування має саме товарну форму, а не фінансову. При здійсненні першої операції як для продавця, так і для покупця діють ті ж правила, що і при звичайній операції купівлі – продажу. Як і при звичайній операції купівлі – продажу, між продавцем та покупцем укладається договір купівлі – продажу, особливістю якого є лише умови оплати.

На етапі здійснення другої операції покупець сплачує борг продавцю за придбаний товар частинами протягом певного проміжку часу. Це призводить до того, що у продавця відбувається тимчасове вилучення коштів, а отже, він втрачає певний прибуток від не здійснених операцій. У покупця ж спостерігається протилежна ситуація – він не сплачує вартість придбаного товару відразу, а тому користуючись мобілізованими коштами певний час, отримує відповідну вигоду. Для того щоб компенсувати продавцеві його втрати, сторони домовляються, що покупець сплачуватиме на користь продавця %, за відстрочення платежу і тимчасове використання коштів останнього.

Товарний кредит передбачає передання права власності на товари (результати робіт, послуг) покупцю (замовнику) у момент підписання договору, або в момент фізичного отримання товарів (робіт, послуг) таким покупцям (замовникам), незалежно від часу погашення заборгованості.

Таким чином, якщо в договорі купівлі-продажу ми передбачаємо перехід права власності на товар, що продається, до покупця відразу, то це є товарним кредитом, і у нас відбувається відстрочення кінцевого розрахунку, а якщо право власності на такий товар відповідно до договору, перейде до покупця лише після повного розрахунку, то в такому випадку ми маємо не що інше, як торгівлю в розстрочку із розстроченням кінцевого розрахунку.

Низька платоспроможність підприємств викликає створення основних великих обсягів дебіторської та кредиторської заборгованості. Наведемо загальну схему бухгалтерського обліку коштів в розрахунках, в якій показана суть договірних зобов'язань.

Найбільша кількість проблем щодо зобов'язань виникає при обліку розрахунків і перша з них: в чому ж полягає завдання обліку розрахунків.

Таблиця 1.1

Мета розрахункових операцій та їх обліку
у зарубіжній і вітчизняній практиці

Правові джерела	Мета розрахунків по угодах в економічних та правових виданнях
Конвенція ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів	В міжнародних контрактах купівлі-продажу головною умовою є перехід права власності на товар від продавця до покупця
Розрахунки за документарними зовнішньоторговими угодами	Документарні форми розрахунків забезпечують обмін товаророзпорядчих документів (що дають право власності) на гроші
Міжнародні економічні відносини	Платіжний баланс охоплює всі операції, які пов'язані з юридичним переходом права власності на цінності від резидентів до нерезидентів
Бухгалтерські джерела	Мета відображення розрахункових операцій в бухгалтерському обліку
Основи фінансового обліку	Головним питанням обліку операцій по придбанню та продажу є перехід права власності
Принципи бухгалтерського обліку	Традиційно бухгалтерія дотримується правила, за яким господарська операція повинна бути зареєстрована на момент переходу права власності

На підставі узагальненої в таблиці інформації можна зробити висновок, що основним завданням бухгалтерського обліку розрахункових операцій в ринкових умовах є перехід права власності на товар. Чітке визначення та облік останнього потрібні для виконання двох основних завдань бухгалтерського обліку: виявлення фінансового результату та оцінки стану і обсягу майна підприємства. Вони виконуються завдяки правильному відображенню реалізації та надходження цінностей через ідентифікацію моменту здійснення операції, її вартості, структури цінностей.

1.2. Загальні методологічні основи обліку розрахункових операцій

У ринкових умовах взаємовідносини між підприємствами, організаціями та установами, а також між ними та населенням мають характер грошових розрахунків. Ці взаємовідносини ґрунтуються на використанні грошей у їхніх функціях – коштів обігу та коштів платежу. При цьому підприємство водночас є продавцем (постачальником) для одних і покупцем для інших.

Правильні організація і побудова обліку грошових розрахунків між підприємствами мають велике значення, оскільки забезпечують швидке завершення кругообігу оборотних коштів (коштів обігу), перехід їх з товарної форми в грошову, створюють необхідні умови для безперебійної оплати придбаних товарно-матеріальних цінностей.

Основу побудови бухгалтерського обліку грошових розрахунків визначає їх класифікація. За економічним змістом розрахунки поділяються на дві основні групи (системи):

1) за товарними операціями, тобто всі розрахунки між підприємствами і господарськими організаціями за продану (реалізовану) продукцію, виконані роботи, послуги і придбані матеріальні цінності та послуги;

2) за нетоварними операціями, до яких належать: платежі до бюджету; одержання і повернення банківських кредитів, сплата страхових платежів, розрахунки за претензіями, нестачами і крадіжками та інші розрахунки.

Найбільшу питому вагу в розрахунках підприємств мають розрахунки за товарними операціями.

За територіальним розміщенням сторін, що беруть участь у розрахунках, розрізняють однгородні (місцеві), іногородні та міжнародні розрахунки. Однгородні розрахунки між підприємствами обслуговуються одним і тим самим банком або різними установами банку, розміщеними в одному місті, іногородні – різними банками, розміщеними в різних населених пунктах.

Грошові розрахунки здійснюються або у формі безготівкових платежів, або готівкою, тобто існують дві форми розрахунків – готівкова та безготівкова.

Безготівкові розрахунки здійснюються в основному через банк, а готівкові – через касу.

Основну логіко-структурну схему форм і систем безготівкових розрахунків для побудови обліку наведено на рис. 1.10.

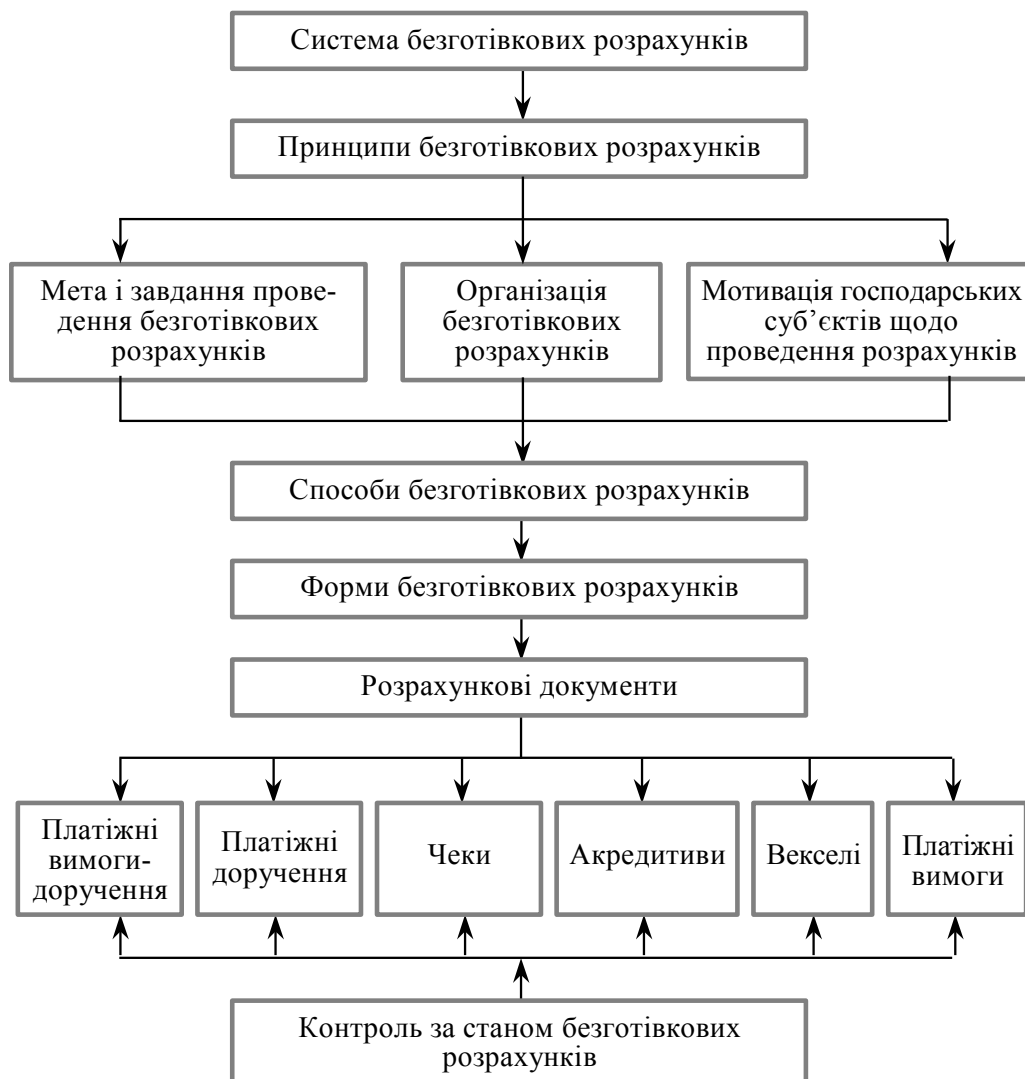

Рис. 1.10. Схема структурно-функціональних компонентів системи безготівкових розрахунків

Під формою розрахунків розуміють зумовлені характером економічних зв'язків способи здійснення платежів, порядок документообігу й обігу коштів як між учасниками розрахунків, так і між ними і банком. При цьому підприємства можуть застосовувати лише ті форми розрахунків, які встановлені законами і постановами уряду та є обов'язковими для всіх учасників

платіжного обігу. Залежно від умов господарської діяльності підприємств, характеру продукції, що реалізується, та умов її відпуску покупцям, місцезнаходження платників, джерел коштів, за рахунок яких виконуються платежі, та місця їх проведення застосовуються ті чи ті форми розрахунків.

У розрахунках за товарно-матеріальні цінності, надані послуги і виконані роботи, а також за іншими операціями використовують такі основні форми безготівкових розрахунків: акцептну; акредитивну, за особистими рахунками, платіжними дорученнями, чеками, бартер тощо.

Ці форми різняться способом здійснення платежів, порядком документообігу та рухом коштів між постачальником і покупцем, а також установами, що виконують розрахунки. Застосовувана форма розрахунків зазначається в договорі.

Підприємства, господарські організації вступають у господарські взаємовідносини з іншими підприємствами, організаціями, котрі є продавцем (постачальником) щодо одних і покупцем щодо інших, платником або одержувачем грошей. У процесі купівлі-продажу між підприємствами та організаціями виникають господарські взаємовідносини, що завершуються грошовими розрахунками. Сукупність усіх грошових розрахунків становить грошовий оборот.

Організація безготівкових розрахунків ґрунтується на таких принципах:

- платежі здійснюються до або після відвантаження продукції, виконання робіт, послуг або одночасно з ними;
- платежі здійснюються за згодою платника (акцепт документів);
- покупець може відмовитися від оплати розрахункових документів (у разі обґрунтованої відмови згідно з інструкціями банків);
- платежі здійснюються за рахунок коштів платника або в установленому порядку за рахунок кредиту банку;
- зарахування коштів на рахунок одержувача має виконуватися лише після списання цих сум з рахунка платника.

1.3. Нормативно-правове регулювання розрахунків як об'єкта обліку

Облік розрахунків з товарно-грошових операцій завжди був і залишається актуальною проблемою для досліджень, тому що реалізуючи продукцію партнерам, підприємство отримує дохід – найважливіший показник своєї фінансової діяльності.

Представлення рівня регламентації та підпорядкування законодавчо-нормативних актів забезпечення обліку розрахунків з товарно-грошових операцій, а також порівняльної характеристики національних стандартів обліку дебіторської заборгованості з міжнародними стандартами.

Правові засади організації документального оформлення розрахунків з товарно-грошових операцій досить чітко регламентуються законами України, постановами Кабінету Міністрів, наказами міністерств, відомств, державної податкової адміністрації, Національного банку України. Оскільки дебіторська заборгованість відноситься до складу активів підприємства і впливає на визначення реального фінансового стану підприємства, то управління нею, як складовою оборотних і необоротних активів, є одним з найважливіших і складних елементів.

Нормативні документи першого рівня регламентації мають досить вагоме значення адже їм надається першочергова перевага при розгляді проблемних питань, вони домінують над іншими нормативними документами. При регулюванні відносин, що складаються в процесі взаємодії підприємства з його клієнтами основна роль відводиться Цивільному кодексу України від 16.01.2003 р. № 435 в якому міститься спеціальна глава, присвячена загальним положенням про надання послуг, де закріплено положення щодо договорів такого типу. До сить складним питанням в обліку розрахунків з товарно-грошових операцій займає питання безнадійної дебіторської заборгованості, що може виникнути внаслідок погіршення фінансового стану дебітора, і є досить актуальним в сучасних умовах. Даному питанню приділена пп. «г» пп. 138.10.6 Податкового кодексу України від 02.12.2010 р. № 2755-VI, де надається

визначення безнадійної дебіторської заборгованості, визначаються особливості покриття даного виду заборгованості банками і небанківськими фінансовими установами. Також питання регулювання розрахунків з товарно-грошових операцій в Законі України «Про захист прав споживачів» від 12.05.1991 № 1023-ХІІ. У законі регулюються відносини між споживачами товарів, робіт, послуг і виробниками, виконавцями, продавцями в умовах різних форм власності, встановлюються права споживачів і визначається механізм реалізації державного захисту їх прав.

Фундаментом здійснення всіх видів операцій є Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.99 р. № 996-ХІV, в якому визначаються правові принципи регулювання, організації та ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності в Україні. У даному законі також визначене таке поняття як «зобов'язання». Відповідно до цього закону суб'єкт господарювання самостійно визначає облікову політику, в якій відображаються основні засади ведення обліку відповідних об'єктів. Також дане питання розглядається в Законі «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14.05.1992 № 2343-ХІІ. В даному законі передбачено, що мирова угода – це домовленість між боржником і кредиторами стосовно відстрочення та розстрочення, а також списання боргів боржника, яка оформлюється угодою сторін. Окрім того, обумовлено, що мирова угода може бути укладена на будь-якій стадії провадження у справі про банкрутство. Акти другого рівня регламентації регулюють питання на методичному рівні. Основним фундаментом обліку дебіторської заборгованості є П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» від 08.10.1999 р. № 237. Згідно до нього дебітори – юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів. Визнання дебіторської заборгованості також регламентується П(С)БО 13 «Фінансові інструменти»: «безумовні права вимоги і зобов'язання визнаються фінансовими активами і фінансовими зобов'язаннями, якщо за умовами контракту підприємство має право на отримання грошових коштів або

бере на себе зобов'язання сплатити грошові кошти». Тобто, згідно П(С)БО 10 дебіторська заборгованість визнається активом за умови одержання у майбутньому економічних вигод, а згідно П(С)БО 13 – одержання лише грошових коштів. Також зауважимо, що згідно П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» суму витрат від зменшення корисності фінансового активу визначають як різницю між його балансовою та теперішньою вартістю очікуваних грошових потоків, дисконтованих за поточною ринковою ставкою відсотка на подібний фінансовий актив, з визнанням цієї різниці іншими витратами звітного періоду. При цьому згідно даного Стандарту методи формування резерву сумнівних боргів не передбачені. Питання дебіторської заборгованості висвітлено в 1, 15, 16 стандартах.

У НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07.02.2013 р. № 73 представлено засади відображення інформації про дохід від реалізації в звіті про фінансовий результат, про дебіторську заборгованість на початок та кінець періоду в балансі у складі активів. П(С)БО 15 «Дохід» від 29.11.1999 р. № 290 висвітлює умови визнання доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг; доходу від надання послуг. Вказано, що дохід від реалізації продукції не коригується на величину пов'язаної з ним сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості. Сума такої заборгованості визнається витратами підприємства.

Методичні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про витрати підприємства зазначено в П(С)БО 16 «Витрати» від 31.12.1999 р. № 318. В даному стандарті вказано, що до інших операційних витрат включається сума безнадійної дебіторської заборгованості та відрахування до резерву сумнівних боргів, витрати на відрядження. Також на методичному рівні вітчизняні підприємства керуються Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств і організацій та Інструкцією про його застосування від 30.11.1999 р. № 291, де встановлено позначення і порядок ведення рахунків бухгалтерського обліку. Згідно до Інструкції облік розрахунків з дебіторами здійснюють на таких

рахунках: 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», 37 «Розрахунки з різними дебіторами», 38 «Резерв сумнівних боргів», 34 «Короткострокові векселі одержані». Кожне підприємство, враховуючи свої організаційно-технологічні особливості діяльності, відкриває до них аналітичні рахунки і фіксує в робочому плані рахунків.

Досить важливого значення в обліку розрахунків з товарно-грошових операцій набуває Наказ «Про облікову політику підприємства», адже саме в ньому висвітлені всі елементи щодо їх обліку, які є специфічними для даного підприємства, тобто в обліковій політиці вказано, який з альтернативних варіантів запропонованих П(С) БО було обрано і має бути застосовано на практиці. В наказі про облікову політику суб'єкту господарювання доцільно відобразити методику визнання безнадійної дебіторської заборгованості. В Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань від 02.09.2014 № 879 в 7.2 передбачено, що при інвентаризації усім дебіторам підприємства кредитори повинні передати виписки з аналітичних рахунків про їх заборгованість, які пред'являються інвентаризаційній комісії (робочій інвентаризаційній комісії) для підтвердження реальності заборгованості. Підприємства-дебітори мають підтвердити заборгованість або заявити свої заперечення.

В наказі про облікову політику суб'єктам господарювання бажано відобразити порядок списання безнадійної дебіторської заборгованості. Загалом, при складанні Наказу «Про облікову політику» на підприємстві доцільно вказати наступне коло напрямків:

- порядок організації та оформлення договірних відносин;
- склад і обсяг комерційної таємниці та порядок її захисту;
- розробка посадової інструкції бухгалтера до функцій якого входить облік розрахунків з дебіторами;
- форму ведення бухгалтерського обліку;
- організацію документації і документообігу;
- організацію, умови й строки зберігання документів та облікових реєстрів на підприємстві;

- робочий план рахунків;
- методи, способи і дату визначення величини резерву сумнівних боргів;
- порядок обліку резерву сумнівних боргів для різних видів поточної дебіторської заборгованості;
- методику визнання безнадійної дебіторської заборгованості;
- порядок списання безнадійної дебіторської заборгованості;
- класифікаційні групи поточної дебіторської заборгованості;
- порядок обліку векселів.

Робочий план рахунків бухгалтерського обліку розрахунків з товарно-грошових операцій повинен містити синтетичні рахунки та субрахунки до них, необхідні для ведення його бухгалтерського обліку відповідно до вимог своєчасності й повноти обліку та звітності. В ньому може бути використано стільки рахунків і субрахунків, скільки необхідно для відображення таких розрахунків. На відміну від українських стандартів в міжнародній практиці не передбачено єдиного МСФЗ, який би регулював облік дебіторської заборгованості. Питання щодо обліку дебіторської заборгованості регулюються декількома міжнародними стандартами, серед яких МСФЗ 1 «Подання фінансових звітів», МСФЗ 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання», МСФЗ 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка». Однак жоден з наведених стандартів не дає визначення дебіторської заборгованості. В МСФЗ 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання» вказано, що дебіторська заборгованість визнається фінансовим активом (це будь-який актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти чи інший фінансовий актив від іншого підприємства. У МСФЗ 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» вказано порядок визнання, оцінки, наведено класифікацію дебіторської заборгованості, порядок визнання безнадійної дебіторської заборгованості. А розкриття інформації у примітках до річної фінансової звітності наведено в МСФЗ 1 «Подання фінансових звітів».

Перелік нормативно-законодавчих актів обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з товарно-грошових операцій не обмежується

представленими документами. Вміння орієнтуватися серед різних нормативно-правових актів, що інколи суперечать один одному, допомагає організувати бухгалтерський облік на відповідному рівні, а також своєчасно здійснювати аналіз заборгованості. Такі дії сприяють підвищенню ефективності прийняття управлінських рішень на підприємстві.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

1. Розрахункові операції знаходять своє відображення в бухгалтерському обліку через аналітичну інформацію, тому виступають інтегрованим об'єктом обліку, а дебіторська і кредиторська заборгованість виступають безпосередніми його об'єктами, що вимагає окремого ведення рахунків по заборгованості різного роду (товарна і нетоварна).

2. При вивченні задач контролю розрахункових операцій, необхідно корегувати роль керівника, головних спеціалістів, які приймають участь в постачальницько-збутовій діяльності сільськогосподарських підприємств. Це дозволить визначати основні задачі контролю вказаних операцій, які зводяться до наступного: законності їх здійснення; дотримання строків постачання та їх продажу; виконання вимог щодо якості придбаних товарів та відвантаженої готової продукції; виконання вимог щодо асортименту придбаних та реалізованих активів.

3. У підходах і методах обліку розрахунків закладена можливість отримання різних даних про результати діяльності підприємств з продажу товарів і одержання доходів, за методом "відвантаження" та "касовим методом". Аналізуючи принципи реалізації доходів підприємницьких структур в системі агропромислового комплексу, виявлено, що застосування принципу "за відвантаженням" не має наукового обґрунтування, та на сучасний момент цивілізованих відносин між всіма учасниками розрахунків і достатнього правового забезпечення, тому ми рекомендуємо застосування "касового методу" реалізації доходів.

4. Налагодження системи розрахунків товарно-грошових відносин вимагає чіткої класифікації зовнішніх і внутрішніх фактів, що визначають розмір дебіторської або кредиторської заборгованості, та визначення коефіцієнтів обертання та тривалості одного обороту, що не дозволить вилучення коштів з обороту при збільшенні рівня дебіторської заборгованості і додаткового фінансування - при зменшенні рівня кредиторської заборгованості.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З ТОВАРНО-ГРОШОВИХ ОПЕРАЦІЙ

2.1. Облік і контроль розрахунків з постачальниками і підрядниками

Здійснюючи виробничо-господарську діяльність сільськогосподарські підприємства вступають у розрахункові відносини з іншими підприємствами, організаціями і особами. Ці розрахунки пов'язані з формуванням основних та оборотних засобів, реалізацією виробленої продукції і наданням послуг, розподілом прибутку, розрахунками з фінансовими органами, а також організаціями соціального страхування. Крім того, господарства можуть вступати у розрахункові взаємовідносини з окремими особами. Наприклад, для виконання різних доручень при видачі коштів під звіт, одержанні кредитів на індивідуальне житлове будівництво і загальногосподарське призначення. Правильна організація розрахунків потребує суворого додержання фінансової дисципліни, вчасної сплати боргів по зобов'язаннях і забезпечення своєчасного одержання коштів за реалізовану продукцію та надані послуги. Затримка оплати за одержані матеріальні цінності або несвоєчасне надходження коштів за реалізовану продукцію та надані послуги призводить до фінансових труднощів у веденні господарства. Дебіторська заборгованість спричинює вилучення коштів з обороту підприємств, що негативно позначається на їх фінансовому стані, а несвоєчасна сплата боргів та зобов'язань призводить до залучення в оборот коштів, які належать відповідно іншим підприємствам.

Завданням обліку розрахункових операцій є суворе дотримання діючого порядку застосування безготівкових розрахунків; правильне і своєчасне оформлення всіх документів, контроль за додержанням розрахункової дисципліни; забезпечення своєчасного стягнення дебіторської заборгованості та оплаті належних кредиторам сум. У сільськогосподарських підприємствах поряд із складанням фінансових документів слід проводити всебічний аналіз

фінансового стану, який підтверджується результатами інвентаризації. Досвід показує, що швидкість проведення розрахункових операцій може здійснюватися від кількох місяців, до кількох годин, що стало можливим завдяки веденню системи електронної пошти та карток.

Подальше підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва та продажу готової продукції господарства потребує розширення зв'язків між підприємствами, зміцнення господарського розрахунку, прискорення оборотності оборотних засобів, в складі яких важливе місце займають грошові кошти. Їх використовують для розрахунків за придбане майно, матеріали, сировину, за виконані роботи, надані послуги, для оплати зобов'язань, погашення позичок.

На підприємство матеріальні цінності надходять в основному від постачальників, взаємовідносини з якими регулюються на підставі договорів постачання, договорів купівлі-продажу. Матеріальні цінності можуть також надходити від підзвітних осіб в порядку закупівлі дрібними партіями за готівку.

Облік, що здійснюється безпосередньо у виробничих ланках підприємства називають первинним. Він є основою всіх видів обліку. За допомогою первинного обліку контролюють виконання виробничо-фінансового плану виробничим підрозділом господарства, визначають участь кожного працівника в суспільному виробництві. Записи у первинних документах, облікових реєстрах повинні здійснювати тільки у темному кольорі чорнилом, пастою ручок, за допомогою друкарських машинок та іншими засобами, які б забезпечили збереження цих записів протягом визначеного терміну зберігання та запобігли внесенню несанкціонованих і непомітних виправлень.

Розрахунки з вітчизняними постачальниками та підрядниками проводяться на підставі документів постачальника: накладних, рахунків-фактур, актів прийнятих робіт, виконаних послуг. податкових накладних, товарно-транспортних накладних.

Матеріали, що надходять, ретельно перевіряються, встановлюють відповідність їх якості, кількості, асортименту, умовам поставок і супровідним

документам. Якщо не виявлено розходження, матеріали приймають. При цьому можливі два варіанти оформлення приходу: безпосередньо за документом постачальника або на підставі платіжних документів. У першому разі на одному примірнику документа (постачальника) проставляються підписи матеріально-відповідальних осіб про отримання. Акт інвентаризації розрахунків з покупцями, постачальниками та іншими дебіторами і кредитором застосовується для оформлення результатів інвентаризації розрахунків. Особливістю інвентаризації є те, що за вказаними видами заборгованості до акту інвентаризації розрахунків додається довідка. Довідка складається в розрізі синтетичних рахунків бухгалтерського обліку. Підставою для обліку імпортованих товарів та їх руху є документи інофірми-постачальника, транспортно-експедиційних компаній по навантажувально-розвантажувальних і транспортних послугах, документи на послуги по зберіганню товару, розрахункові документи про сплату мита, зборів і податків. По вантажній митній декларації при купівлі товару за іноземну валюту обов'язково повинна складатися довідка в бухгалтерії про наявність курсових різниць при перерахуванні заборгованості.

Розрахунки з постачальниками і підрядниками відображають у журналі-ордері № 6 АПК, який передбачає ведення обліку розрахунків позиційним способом за кожним платіжним документом. При такій побудові реєстру немає потреби складати накопичувальні відомості, меморіальні ордери, вести картки або книги аналітичного обліку і складати оборотні відомості. На початку місяця у журналі-ордері відображають залишки заборгованості по кожному постачальнику і підряднику окремо з журналу-ордеру за минулий місяць.

Протягом місяця на підприємство можуть надходити товарно-матеріальні цінності без рахунків-фактур постачальників (невідфактуровані поставки). Надходження матеріальних цінностей має бути підтверджено відповідними прибутковими документами, підписаними матеріально відповідальними особами, засвідченими їх позначками (підписами, штампом) на супровідних документах постачальника. Невідфактуровані товарно-матеріальні цінності, що

надійшли у звітному місяці, відображаються в журналі-ордері № 6 по кожній поставці окремо, причому замість номера рахунка-фактури в графі тієї ж назви ставиться літера “Н” (невідфактуровані). Найчастіше ці записи робляться наприкінці місяця, оскільки протягом місяця постачальники ще можуть пред’явити рахунки-фактури.

Після надходження від постачальників рахунків-фактур на товарно-матеріальні цінності, прийняті в порядку невідфактурованих поставок, записані раніше суми за обліковою вартістю цих цінностей сторнуються, а на підставі отриманих рахунків-фактур здійснюються записи у звичайному порядку. Суми, що сторнуються, і суми за рахунками-фактурами, що надійшли, записуються окремо, в перших двох вільних рядках журналу-ордера. Водночас для контролю по рядку, в якому було записано операцію, яка відображає невідфактуровані поставки, в графах “Позначки про оплату, списання або про сторно щодо невідфактурованих поставок” зазначається номер рядка, в якому зроблено запис, що сторнувався.

Поряд з даними про суми, належними за прийняті роботи, товарно-матеріальні цінності, що надійшли, і надані послуги в журналі-ордері № 6 відображаються суми оплати і списання за кожним рахунком-фактурою окремо. Позначки робляться в тому ж рядку, в якому відображено суму, прийняту до оплати на користь постачальників. При цьому зазначають дату оплати і номер рахунка який кредитується. Для позначки про оплату в наступні місяці передбачено графу “Позначки про оплату в наступні місяці”.

За будь-якої форми безготівкових розрахунків користуються тим чи іншим способом платежу, який визначається порядком та умовами виконання суб’єктами діяльності грошових зобов’язань одного перед одним.

Кожній формі безготівкового розрахунку властива своя схема документообігу, що ґрунтується на техніці проходження розрахункового чи платіжного документа через банки від моменту його виписування до моменту його оплати й зарахування коштів на рахунок бенефіціара. В основу розрахунків платіжними дорученнями покладено розрахунковий документ

“платіжне доручення” – письмове розпорядження платника до банку, який його обслуговує, про списання з його рахунку певної суми й зарахування її на рахунок одержувача, зазначеного в дорученні. Переваги та недоліки для сторін при складанні платіжних документів, подано в таблиці 2.1.

В основу чекової форми розрахунків покладено розрахунковий чек – платіжний документ, що містить письмове розпорядження власника рахунку (чекодавця) банківській установі (банку-емітенту), яка веде його рахунок, сплатити чекоутримувачеві (пред’явникові чека) зазначену в чеку суму. В Україні розрахункові чеки виготовляє на спеціальному папері банкнотна фабрика НБУ, причому для юридичних осіб їх брошурують у чекові книжки по 10, 20 і 25 чеків, а для фізичних осіб випускають окремими бланками. Комерційні банки можуть виготовляти чекові книжки з розрахунковими чеками самостійно (з дозволу НБУ) за умови дотримання обов’язкових вимог. Такі чекові книжки повинні мати фірмову позначку банку-емітента.

Юридичні особи оплачують чеками з чекових книжок одержані товари, виконані роботи чи надані послуги, а фізичні особи використовують розрахункові чеки для здійснення разових операцій. Причому банк-емітент може видати на ім’я чекодавця (фізичної особи) один чи кілька розрахункових чеків на суму, яка не перевищує залишку коштів на рахунку чекодавця, або на суму, внесену готівкою. Термін дії чекової книжки – один рік, розрахункового чека, виданого фізичній особі для разового розрахунку, - три місяці.

При акредитивній формі розрахунків банк-емітент за дорученням свого клієнта – заявника акредитива зобов’язаний: виконати платіж третій особі (бенефіціару) за поставлений товар, виконану роботу чи надані послуги; надати повноваження іншому банку (виконавчому) здійснити цей платіж.

Основою акредитивної форми розрахунків є акредитивна заява – розрахунковий документ, що являє собою письмове доручення платника банку забронювати певну суму грошей для оплати документів постачальника за відвантажений на його адресу і на певних умовах якийсь товар.

Таблиця 2.1

Переваги та недоліки для сторін при складанні платіжних документів

Переваги	Недоліки
Розрахунки платіжним дорученням	
<ul style="list-style-type: none"> - Досить проста схема документообороту, що значно прискорює розрахунки; - Покупець має змогу попередньо перевірити якість товарів, послуг чи робіт; - Можливість використання даної форми у разі нетоварних операцій. 	<ul style="list-style-type: none"> - Відсутність гарантій платежів для постачальників; - Постачальник потрапляє в залежність від покупця, який може зволікати з виписанням платіжного доручення.
Розрахунки платіжними вимогами-дорученнями	
<ul style="list-style-type: none"> - Досить проста схема документообороту; - Можливість здійснювати оплату проти документів, а не проти товару, що прискорює розрахунки. 	<ul style="list-style-type: none"> - Відсутність гарантії платежу; - Неможливість попередньої перевірки якості товарів в разі проведення оплати проти документів.
Розрахунки чеками	
<ul style="list-style-type: none"> - Постачальник має гарантію оплати, оскільки покупець заздалегідь депонує кошти на окремому рахунку; - Покупець має право й змогу попередньо перевірити якість товару (робіт, послуг), так як чек виписують під час здійснення товарної операції; - Максимально наближені в часі поставка товару (виконання робіт, надання послуг) і момент платежу; - Можливість використання як юридичними, так і фізичними особами. 	<ul style="list-style-type: none"> - Вилучення коштів з обігу платника (чекодавця) у зв'язку з необхідністю їх депонування; - Досить ускладнений документооборот для банків, які ще не стали членами системи електронних платежів.
Розрахунки за допомогою акредитива	
<ul style="list-style-type: none"> - Постачальник має гарантію оплати та своєчасність розрахунків; - Можливість проконтролювати товарну операцію, якщо умовами договору передбачено відкриття акредитива з акцептом оплатити уповноваженою особою. 	<ul style="list-style-type: none"> - Вивільнення коштів у разі відкриття всіх видів акредитивів (крім гарантованого) з господарського обігу покупця; - У разі затримки з відкриттям акредитива постачальник не відвантажує товар, що негативно позначається на його фінансовому стані.
Розрахунки векселями	
<p>Переваги для векселеотримувача:</p> <ul style="list-style-type: none"> - банк може виконати доручення клієнта дешевше і швидше завдяки тісним зв'язкам між банками і наявності кваліфікованих кадрів; - клієнт – векселеутримувач у разі інкасування векселя не має потреби стежити за термінами подання векселів до оплати. <p>Переваги доміцилювання векселів:</p> <ul style="list-style-type: none"> - векселеутримувач має додаткову гарантію платежу; - платник за векселем не має потреби стежити за процедурою оплати векселів. 	<ul style="list-style-type: none"> - Досить складна схема документообороту; - Нестабільність в розрахунках та складність в оцінюванні вартості векселя.

Види акредитивів, що їх використовують у міжгосподарських безготівкових розрахунках:

1. Залежно від способу гарантування платежу:

- покритий (для здійснення платежів на окремому рахунку в банку-емітенті завчасно бронюють усю суму коштів);
- депонований (кошти бронюють у виконавчому банку);
- непокритий (у разі відсутності коштів на рахунку платника оплату за таким акредитивом банк гарантує власним кредитом);
- гарантований (якщо банк-емітент доручає виконання непокритого акредитива іншому банку, то останній дістає право списувати кошти з кореспондентського рахунку банку-емітента, відкритого під час встановлення кореспондентських відносин між банками).

2. Залежно від можливості змінювати умови акредитива:

- відкличний – той, який можна змінити чи анулювати без попереднього погодження з постачальником;
- безвідкличний – той, який можна змінити чи анулювати тільки за погодженням з постачальником.

3. Залежно від способу контролю за дотриманням умов договору:

- з акцептом заявника акредитива уповноваженій ним особі. Для здійснення розрахунку уповноважена особа має подати до банку-виконавця паспорт, зразок підпису, засвідченого заявником акредитива, та доручення заявника акредитива щодо повноважень цієї довіреної особи. Такий акредитив приймають до виконання, коли є письмовий акцепт уповноваженої особи.

Кожен акредитив призначено для розрахунків тільки з одним певним бенефіціаром, і його не можна переадресувати.

В основу вексельної форми міжгосподарських безготівкових розрахунків покладено платіжний документ – комерційний вексель.

У процесі розрахунково-касового обслуговування клієнтів банки виконують такі операції з комерційними вексями: - інкасування (за

дорученням векселеутримувача); - доміцилювання (за дорученням векселедавця або трасата).

Інкасування векселя полягає у виконанні банком доручення клієнта - векселеутримувача стягти з боржника платіж. Усі операції, пов'язані з інкасуванням векселів, здійснюються згідно з відповідним договором, за їх виконання банк дістає комісійну винагороду.

Переваги для векселеутримувача:

- банк може виконувати доручення клієнта дешевше й швидше завдяки тісним зв'язкам між банками та наявності висококваліфікованих кадрів;
- клієнт – векселеутримувач у разі інкасування векселя не має потреби стежити за термінами подання векселів до оплати.

Доміцилювання векселів полягає у виконанні банком доручення клієнта – векселедавця або трасата прийняти вексель до оплати та оплатити його за рахунок довірителя. Банк у такому разі виконує функцію платника.

Вексель до оплати слід подавати в місці платежу платникові або третій особі, якій платник за векселем доручає оплатити вексель, тобто доміциліантові. Доміциліантом звичайно виступає банк, згодою якого треба попередньо заручитися (уклавши відповідний договір).

Розрахунки з постачальниками ведуть, як правило, після відвантаження товарно-матеріальних цінностей, виконаних робіт, надання послуг або одночасно з ними. Згідно інструкції про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку, активів, капіталу, зобов'язання і господарських операцій (від 30 листопада 1999 р. № 291).

План рахунків є переліком рахунків і схем реєстрації та групування на них фактів фінансово-господарської діяльності (кореспонденція рахунків) у бухгалтерському обліку і є обов'язковим для всіх підприємств. В ньому передбачені всі необхідні рахунки для обліку операційної, фінансової та інвестиційної діяльності підприємств. Структура плану рахунків максимально пристосована до форм фінансової звітності, яка, в свою чергу, приведена у

відповідність до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Рахунки, на яких обліковуються однорідні види активів або зобов'язань, об'єднані у відповідні класи, кожен з них має своє кодове значення: від 0 до 9. Контитування документів та ведення реєстрів бухгалтерського обліку здійснюється із застосуванням коду класу й коду синтетичного рахунку.

Підприємство має право не використовувати субрахунки (рахунки другого порядку), але якщо воно їх використовує, слід застосовувати коди, передбачені Планом рахунків. Якщо Планом рахунків не передбачено субрахунок для певного виду активів або зобов'язань, а підприємство вважає за необхідне виділити в обліку цей вид, воно може ввести додатковий субрахунок. Бухгалтерський облік на субрахунках ведеться в розрізі аналітичного обліку для забезпечення кількісно-сумовою та якісною (марка, сорт, розмір тощо) інформацією про наявність і рух об'єктів бухгалтерського обліку відповідному синтетичному рахунку класу.

В структурі Плану рахунків чітко розмежовано балансові та номінальні рахунки, які застосовуються для обліку витрат, доходів і фінансових результатів діяльності. Балансові рахунки побудовані таким чином, щоб їх сальдо відповідало сумам, які відображаються у статтях Балансу. При цьому такі рахунки об'єднані в класи згідно з розділами активу і пасиву балансу. Показники розділів I-III активу Балансу заповнюються на підставі даних рахунків класів 1-3, показники розділів I-V пасиву Балансу – на підставі даних рахунків класів 4-6. Відповідно застосування, як раніше, активно-пасивних рахунків Інструкцією не передбачено. Обороти по рахунках, що застосовуються для обліку витрат, доходів і фінансових результатів діяльності, а саме по рахунках класів 7-9, використовуються для заповнення показників Звіту про фінансові результати.

Облік розрахунків з постачальниками і підрядниками здійснюють на рахунку 63 “Розрахунки з постачальниками і підрядниками” з 2000 року. Рахунок балансовий, розрахунковий, пасивний, призначений для обліку поточних зобов'язань з товарних операцій. По кредиту рахунку 63 “Розрахунки

з постачальниками і підрядниками” відображається заборгованість за одержані від постачальників та підрядників товарно-матеріальні цінності, прийняті роботи, послуги, по дебету - її погашення, списання тощо.

Прибуткові ордери використовуються для кількісно-сумового обліку матеріалів, що надходять від постачальників або з переробки. У випадках, коли є розбіжності кількості і якості з даними супроводжуючих документів постачальника, а також для матеріалів, що надійшли без платіжних документів, складають Акт прийому матеріалів (ф.М-7). Матеріальні цінності, що надійшли від постачальника автомобільним транспортом, оприбутковуються на підставі товарно-транспортної накладної, одержаної від вантажовідправника.

Для одержання матеріалів від постачальника, який в одному місті з покупцем, покупець повинен видати експедитору (або представнику відділу постачання) довіреність, зареєстровану у журналі реєстрації довіреностей. Строк дії довіреності, як правило, не повинен перевищувати 15 днів. Необхідно також налагодити суворий контроль за своєчасним оприбуткуванням матеріалів та поверненням невикористаних доручень.

Продаж товарів (робіт, послуг) здійснюється за договірними (контрактними) цінами з додатковим нарахуванням податку на додану вартість. Платник податку зобов'язаний надати покупцеві податкову накладну. Податкова накладна є звітним податковим документом і водночас розрахунковим документом.

Рахунок 63 “Розрахунки з постачальниками та підрядниками” має такі субрахунки: 631 “Розрахунки з вітчизняними постачальниками”

632 “Розрахунки з іноземними постачальниками”

На субрахунку 631 “Розрахунки з вітчизняними постачальниками” ведеться облік розрахунків за одержані товарно-матеріальні цінності, виконані роботи, надані послуги з вітчизняними постачальниками та підрядниками, на субрахунку 632 “Розрахунки з іноземними постачальниками” – з іноземними постачальниками за одержані товарно-матеріальні цінності, виконані роботи, надані послуги. На рахунку з 31.12.02 р. ведуть облік учасників промислово-

фінансових груп (ПФГ) за одержані від них товарно-матеріальні цінності (роботи, послуги), присвоїти субрахунку 633 назву “Розрахунки з учасниками ПФГ”.

Аналітичний облік ведеться в гривнях та в валюті, обумовлений в договорі. Облік розрахунків по імпортних операціях можна здійснювати в розрізі країн, а в середні їх - в розрізі постачальників або номерів контрактів. В будь-якому випадку повинен бути забезпечений чіткий контроль своєчасності розрахунків по кожній поставці товарів. Аналітичний облік ведеться за місцями зберігання і обліковими (товарними) партіями, при визначенні ознак яких береться до уваги: характер товару, можливість зберігання партії в процесі перевезення, перевалки, зберігання вантажу. Якщо з іноземним постачальником є домовленість про пред`явлення рахунку на кожен транспортну партію, то за облікову партію приймається базисна партія, оформлена одним рахунком постачальника. Доцільно, на нашу думку, по субрахунку 631 “Розрахунки з вітчизняними постачальниками” вести субрахунки другого порядку - аналітичні рахунки: “Розрахунки з вітчизняними постачальниками - платниками ПДВ”; “Розрахунки з вітчизняними постачальниками - неплатниками ПДВ”.

Торгівельні рахунки до сплати виникають через придбання товарів для подальшого продажу і отримання послуг протягом нормальної операційної діяльності підприємства.

Товарно-матеріальні цінності, що перебувають у дорозі, оцінюються за первісною (фактурною) вартістю, зазначеною постачальниками в рахунках, які пред`являються до оплати.

Повною мірою на підприємствах проводяться операції з купівлі товару в поворотній тарі, але трапляються і непередбачені події коли зі зміною умов договору тара вважається безповоротною.

Оскільки спочатку, згідно з договором купівлі-продажу, укладеним між підприємствами, тара вважається поворотною, то постачальник у товаротранспортній накладній і податковій накладній показує її як поворотну. Згідно з п. 4.6 Закону про ПДВ, поворотна (заставна) тара не підпадає під

обкладання ПДВ. Тобто в податковій накладній вартість тари показується в розділі 3. В свою чергу, підприємство-покупець не повинно вартість такої тари відобразити в Книзі обліку придбання товарів і в декларації з ПДВ. Коли ж тара не повертається постачальнику, ситуація складається дещо інакше: на вартість тари постачальник повинен нарахувати ПДВ, яке підприємство-покупець включає до податкового кредиту, й відображає в Книзі обліку придбання товарів і в декларації з ПДВ.

Таблиця 2.2

Відображення на рахунках бухгалтерського обліку операцій з купівлі продукції (товару) в поворотній тарі

№ з/п	Зміст господарської операції	Д-т	К-т	Сума, грн.
1.	Перерахований аванс постачальнику за продукцію	371	311	12660
2.	Відображена сума податкового кредиту з ПДВ	641	644	2090
3.	Отримана продукція від постачальника	27	631	10450
4.	Відображена сума ПДВ, сплачена у вартості продукції	644	631	2090
5.	Оприбуткована тара	284	631	120
6.	Списана сума сплаченого авансу в рахунок виконаних умов договору	631	371	12660
7.	Після змін умов договору нарахований ПДВ на вартість тари (до складу податкового кредиту на підставі розрахунку-коригування)	641	631	24
8.	Сплачений ПДВ постачальнику	631	311	24

Згідно з контрактом кожна із сторін є продавцем товару або майна, що поставляється, і покупцем того, що передається. Договірна ціна при цьому не

може бути меншою від звичайної. З 01.01.2000 р. визначається термін “справедлива вартість” наведене в пункті 4 Положення (Стандарту) Бухгалтерського Обліку 19 “Об’єднання підприємств”. Згідно з цим визначенням справедлива вартість - сума, за якою може бути здійснений обмін активу або оплата зобов’язання в результаті операції між обізнаними, зацікавленими і незалежними сторонами. Слід зазначити, що визначення терміну “справедлива вартість” не збігається з визначенням терміну “звичайна ціна”, що дається в Законі про прибуток. Особливий порядок визначення первісної вартості встановлений для подібних запасів, придбаних в результаті обміну. Спочатку визначимо, що таке “подібні запаси”. Оскільки запаси є активами, то звернемося до визначення терміну “подібні активи”, яке на сьогоднішній день є у П(С)БО 7 “Основні засоби”. Це активи, які мають однакове функціональне призначення. Тобто обмін подібними активами - це обмін сировини на сировину, товару на товар тощо. Ми пропонуємо застосовувати поняття “ринкова вартість”.

Первісна вартість одиниці запасів, придбаних у результаті обміну на подібні запаси, дорівнює балансовій вартості переданих запасів. Якщо балансова вартість переданих запасів перевищує їх ринкову вартість, то первісною вартістю отриманих запасів є їх ринкова вартість. У цьому разі під балансовою вартістю слід розуміти вартість запасів, за якою вони числяться на балансі, оскільки термін “балансова вартість”, наведений у П(С)БО 7, можна застосовувати тільки до активів, по яких нагромаджується амортизація.

На практиці можливі випадки обміну (часткового обміну) і на неподібні запаси. У таких випадках первісна вартість придбаних запасів дорівнює справедливій вартості переданих запасів, збільшених (зменшених) на суму грошових коштів або їх еквівалентів, переданих (отриманих) у процесі обміну.

Скасування підпунктів Закону про прибуток, які діяли раніше, привело до того, що відображення сум бартерної операції в податковому обліку здійснюється в загальному порядку, як і для операцій з розрахунками грошовими коштами.

У п. 3 розділу II “Перехідні положення” Закону № 349 зазначено, що оподаткування бартерних операцій, якщо заключна операція не була закінчена до моменту набуття чинності цього Закону, здійснюється за правилами, що діяли до моменту набуття чинності цього Закону, тобто по-старому: яка б подія не настала першою (чи відвантаження, чи то отримання), спочатку відображається валовий дохід. І тільки після здійснення операції другої події платник податків мав право на відображення валових витрат, пропорційно раніше відображеному валовому доходу.

З наведеної норми “Перехідних положень” (аналогічна норма присутня і в Законі № 469) і прикладу випливає, що платникові податків, який має на кінець звітного податкового періоду незавершені бартерні операції та здійснює в новому році інші бартерні операції, необхідно відокремити заборгованість за бартерними операціями, що виникла до набуття чинності змін до Закону про прибуток (і до Закону про ПДВ), від заборгованості, що утворюється знову. Це треба зробити для правильного відображення в Декларації про прибуток (і Декларації з ПДВ) за перший звітний період 2003 року (січень 2003 року, 1 квартал 2003 року) сум валового доходу і валових витрат, та сум податкового зобов’язання та податкового кредиту. Запобігти убутку товарів, на жаль, неможливо, а от унормувати – можна. Тому й з’явилися норми природного убутку, які супроводжують товари на всіх етапах їх обігу, - придбання, зберігання, реалізації. Втрати товарів у межах норм природного убутку повинні включатися до первісної вартості товару і тим самим збільшувати її: адже постачальник, як і передбачалося умовами договору, відвантажує покупцеві товар належної якості і на всю суму, сплачену покупцем. Розрахунок природного убутку на товари, продані в роздріб, за Інвентаризаційний період складається в такому порядку: (п. 9 додатка 2 до Інструкції № 88):

1. До суми природного убутку на фактичні залишки товарів, що числилася за даними Інвентаризації на початок звітного періоду, додається сума обчисленого убутку на товари, що надійшли за документами за той період, за який проводиться Інвентаризація.

2. Від одержаної суми віднімається убуток, обчислений за документами на товари, за якими не визначається природний убуток.

3. Від одержаного результату віднімається природний убуток, нарахований на фактичний залишок товарів за інвентарним описом на кінець звітного періоду.

При відображенні в бухгалтерському обліку втрат (нормативних і понаднормативних) за товарами, що зберігаються та реалізуються в торгівлі, слід враховувати, що втрати треба включати до складу витрат у період виявлення. Вони обчислюються на реалізований товар, відповідно до п. 20 П(С)БО 16, нестачі й втрати від псування цінностей, незалежно від причин псування, включаються до інших операційних витрат.

Вексель, беручи участь у товарообмінній операції, стає (якщо відчужується першим векселедержателем) або продовжує залишатися самостійним товаром, тому його обмін на інший товар, з урахуванням того, що вексель є цінним папером, має декілька загальних і специфічних податкових особливостей.

Операції з продажу цінних паперів за кошти або в обмін на інші цінні папери, згідно з чинним законодавством, об'єктом обкладання ПДВ не є (пп.3.2.1 п.3.2 ст.3 Закону про ПДВ). Звільнення ж від обкладання ПДВ обміну цінних паперів на товари, роботи або послуги зазначеним Законом прямо не передбачено. Проте питання про відсутність податкових зобов'язань у сторони, що передає вексель за індосаментом у ході здійснення бартерної операції, після тривалої дискусії було вирішено листом ДПАУ від 15.07.99 р. № 10417/7/16-1201, в якому центральний податковий орган акцептував увагу нижчестоящих податкових органів і платників податків на відсутність у випадку, що розглядається, об'єкта оподаткування.

Правильна організація розрахункових операцій забезпечує стійкість грошового обігу в країні і найбільш ефективну дію фінансово-кредитних важелів на подальший розвиток громадського виробництва. Розрахунками, характерними для сільськогосподарських підприємств, є їх взаємовідносини з

постачальниками та підрядниками, заготівельними організаціями і іншими покупцями сільськогосподарської продукції, фінансово-кредитними органами, органами соціального забезпечення і соціального страхування, вищестоящими і іншими організаціями, а також зі своїми працівниками і окремими особами. Основною задачею контролю та ревізії вказаних операцій є встановлення законності їх виникнення і здійснення, дотримання і подальшого укріплення розрахунково-платіжної дисципліни, підвищення ефективності використання власних і залучених грошових засобів.

Контроль розрахункових операцій покликаний не тільки виявляти допущені недоліки і відмічати позитивні моменти в їх організації, але і попереджати неправильне використання платіжних засобів і формування незаконних і недоцільних розрахункових взаємовідносин. У зв'язку з цим за станом розрахунково-платіжної дисципліни в господарстві повинен бути встановлений систематичний контроль на всіх стадіях формування і здійснення розрахункових операцій, починаючи від їх планування і закінчуючи погашенням заборгованості. Тому велика роль в організації контролю за вказаними операціями належить керівникам, спеціалістам і громадським організаціям сільськогосподарських підприємств.

В ході контролю розрахункових взаємовідносин необхідно застосовувати різні прийоми і способи контролю. У методичному відношенні найбільшу перевагу має така послідовність проведення ревізії розрахункових операцій, при якій спочатку перевіряють розрахунки з підзвітними особами, потім - з постачальниками і підрядниками, заготівельними організаціями, бюджетом і органами соціального забезпечення і соціального страхування, дебіторами по відшкодуванню матеріальних збитків і іншими дебіторами і кредиторами.

По кожній із перерахованих груп розрахунків спочатку виявляють їх наявність, відповідність даних бухгалтерського обліку і звітності про залишки тієї чи іншої заборгованості, потім встановлюють дату і характер її виникнення, законність і реальність і закінчують ревізію визначенням шляхів своєчасного погашення заборгованості і укріплення розрахунково-платіжної дисципліни.

Джерелами контрольних даних для проведення ревізії є записи по відповідним рахункам бухгалтерського обліку в облікових регістрах і первинних документах, а також нормативні акти і виробничо-фінансові плани господарства.

2.2. Облік і контроль розрахунків з покупцями і замовниками

Різносторонні завдання керівництва та контролю потребують своєчасної і всебічної інформації про склад засобів і джерел їх формування, господарські процеси і фінансові результати діяльності підприємства. Становлення ринкової економіки в Україні, поява нових господарських структур різних форм власності, розвиток міжнародних економічних зв'язків зумовлює необхідність удосконалення обліку і контролю як складових частин економічної інформації, необхідної для управління на всіх рівнях.

Основним призначенням сфери матеріального виробництва, до якої входить і сільське господарство, є виробництво суспільно необхідного продукту. Створення цього продукту спостерігається в процесі виробництва. Для забезпечення виробництва має здійснюватися процес постачання необхідних предметів праці. За виробництвом продукції відбувається процес реалізації. В процесі виробництва відбувається створення матеріальних благ. В процесі постачання підприємство витрачає грошові кошти, а натомість придбає у постачальників засоби і предмети праці, необхідні для виробництва продукції.

Процес реалізації полягає у передачі готової продукції, створеної у процесі виробництва, споживачам (покупцям). Така передача здійснюється шляхом купівлі-продажу за укладеними угодами. Внаслідок реалізації підприємство одержує від покупців грошові кошти (виручку від продажу), але в більшому розмірі, ніж їх було витрачено на виробництво і реалізацію продукції. Реалізація, завершуючи виробничий процес, забезпечує відновлення і розширення умов виробництва.

Об'єктом бухгалтерського обліку в процесі реалізації є: обсяг реалізованої продукції, витрати, пов'язані з реалізацією, фінансовий результат

від реалізації, а також розрахунки з покупцями (за реалізовану продукцію), бюджетом (за податками), банками (по кредитах) та іншими господарюючими суб'єктами, що виникають в процесі реалізації.

Для більш глибокого і правильного розуміння і обґрунтованого використання в бухгалтерському обліку рахунків, необхідно знати економічний зміст, явища, для обліку якого вони призначені, їх структуру та характеристику. Рахунки, для обліку розрахунків призначені для обліку і контролю за розрахунковими відносинами даного підприємства з іншими підприємствами, організаціями та особами. До цієї групи належить і рахунок 36 “Розрахунки з покупцями і замовниками”, що призначений для обліку дебіторської заборгованості і розрахунків по ній.

Завданнями обліку розрахунків з покупцями і замовниками є:

- додержання правил господарсько-правових розрахункових взаємовідносин, визначених договорами та законодавчими актами;
- суворе додержання діючого порядку про якнайкраще застосування безготівкових розрахунків;
- правильне і своєчасне оформлення всіх документів при розрахунках;
- контроль за додержанням розрахункової дисципліни;
- забезпечення своєчасного стягнення дебіторської заборгованості.

В процесі контролю за станом розрахунків з покупцями і замовниками потрібно зважати на те, що наявність значних сум дебіторської заборгованості знижує ефективність використання оборотних коштів.

Дальше підвищення ефективності сільського господарства потребує розширення зв'язків між підприємствами, зміцнення господарського розрахунку, прискорення оборотності оборотних засобів, в складі яких важливе місце займають кошти, їх використовують для розрахунків за продане майно, матеріали, сировину, за виконані роботи, надані послуги, для оплати зобов'язань, погашення позичок.

На підприємстві вибуття матеріальних цінностей відбувається шляхом продажу покупцям, взаємовідносини з якими регулюються на підставі

договорів на постачання. Матеріальні цінності можуть також надходити від підзвітних осіб в порядку закупівлі дрібними партіями за готівку.

Від достовірного, простого і в той же час інформаційноємкого первинного обліку залежить якість послідовної (так званої) результативної інформації, що отримуємо на кінцевій стадії облікового процесу. Через помилки в первинному документі результативна інформація буде неправильною, і на її основі може бути прийнято рішення, що тягне за собою нераціональне використання ресурсів.

Первинний облік розрахунків з покупцями і замовниками здійснюють на підставі відповідних документів.

При реалізації сільськогосподарської продукції на заготівельні пункти основними документами на відправку зерна і іншої продукції рослинництва і тваринництва є товарно-транспортні накладні № 1 с/г (рослинництво), №1 с/г (молоко), № 1 с/г (тваринництво), заповнені в установленому порядку в чотирьох екземплярах, якщо відвантажується продукція своїм транспортом і у 5-ти – транспортом зі сторони. Коли підприємства здають сортове насіння, то крім ТТН виписуються первинні документи, які підтверджують їх сортність, такі як атестат на насіння, свідоцтво на насіння, сортове свідоцтво. Всі сортові документи складаються агрономом разом з вагарем або комірником тільки на основі даних агрономічного обліку (актів апробації, посвідчень про кондиційність насіння). Всі ТТН, які виписуються на продаж зерна, обов'язково реєструються в спеціальному реєстрі.

Сільськогосподарським підприємствам за реалізовану продукцію по ТТН заготівельні організації видають приймальні квитанції, в яких вказують натуральну і залікову масу та суму виручки за реалізовану продукцію.

При реалізації продукції, робіт і послуг іншим покупцям і заготівельникам, сільськогосподарські підприємства на підставі товарно-транспортних документів (довіреностей, накладних, актів) виписують і надсилають покупцям (або вручають представникам при одержанні ними продукції) рахунки - фактури. У них, крім розрахункових реквізитів,

ззначають відпускні ціни на реалізовану продукцію, роботи і послуги, сформовані відповідно до чинного законодавства, а також суми, які зобов'язуються оплатити покупці або замовники.

Облік оплати покупцями і замовниками квитанцій та рахунків-фактур проводиться на підставі виписок банку і платіжних документів (прибуткових касових ордерів, платіжного доручення, векселів). На всіх первинних розрахункових документах окремим рядком повинна бути вказана сума ПДВ.

На суми оплати за відвантажену продукцію, виконані роботи та надані послуги підприємство надає розрахункові документи покупцю або замовнику та відповідно спостерігає за оплатою в платіжних документах (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Первинні документи по розрахунках з покупцями та замовниками

Розрахунки з покупцями	Розрахунки з іноземними покупцями
Виникнення заборгованості	
Накладні; Рахунки-фактури; Рахунки; Акти прийнятих робіт, послуг; Податкові накладні; Товарно-транспортні накладні; Товарні накладні;	Комерційні документи (рахунки-фактури-invoice); Транспортні накладні (CMR-залізнична накладна, накладна авіап перевезень, коносамент, товарно-транспортна накладна, пакувальні листи); Платіжні документи на перерахуванні сум митних платежів та інших податків на рахунки митних установ; Розрахунки бухгалтерії про наявність курсових різниць
Погашення заборгованості	
Виписки банку ПКО Векселі	Виписки банку Векселі

При реалізації сільськогосподарської продукції виписують податкову накладну відповідно до Порядку заповнення податкової накладної. Податкова накладна складається у двох примірниках (оригінал і копія) у момент

виникнення податкових зобов'язань продавця, тобто на дату здійснення будь-якої з подій, що відбулася раніше.

1. Або дату зарахування коштів від покупця (замовника) на банківський рахунок сільськогосподарського підприємства в рахунок оплати продукції (робіт, послуг);
2. Або дату відвантаження, а для робіт (послуг) - дату оформлення документа, що підтверджує факт виконання робіт (послуг) сільськогосподарським підприємством.

Оригінал податкової накладної залишається у продавця товарів (робіт, послуг) як звітний розрахунковий податковий документ.

У разі продажу товарів (робіт, послуг) покупцеві, не зареєстрованому як платник податку, продавець складає податкову накладну у двох примірниках і зберігає обидва екземпляри у себе.

Усі складені примірники податкової накладної підписуються особою, уповноваженою платником податку здійснювати продаж товарів (робіт, послуг), і засвідчуються печаткою такого платника податку –продавця.

Податкова накладна не підписується покупцем товарів (робіт, послуг) і не засвідчується його печаткою.

Для обліку розрахунків по реалізації готової продукції, матеріалів, робіт і послуг призначений рахунок 36 “Розрахунки з покупцями та замовниками - основний, розрахунковий, активний. Відкривають в підприємствах, згідно встановленого Плану рахунків, два субрахунки:

- 361 “Розрахунки з вітчизняними покупцями”;
- 362 “Розрахунки з іноземними покупцями”.

Аналітичні рахунки відкривають на кожного покупця і замовника.

На рахунку 36 “Розрахунки з покупцями та замовниками” відображають розрахунки за відвантажену продукцію, виконані роботи і послуги, ведуть облік заборгованостей покупцям за одержану від них часткову оплату продукції, що знаходиться у відвантажених товарах або в платежах, що надійшли в оплату ще не відвантаженої продукції.

По дебету рахунку 36 відображають суми, що належать з покупців або замовників за продукцію (роботи, послуги), по кредиту - надходження коштів в оплату відвантажених товарів або виконаних робіт чи наданих послуг. Сальдо на рахунку 36 означає суму неоплачених платниками рахунків за товари відвантажені, виконані роботи, надані послуги. Як правило, на рахунку 36 сальдо має бути дебетовим, а якщо виникає кредитове - це означає переплату покупцям і замовникам по окремих рахунках. Згідно змін у чинному законодавстві доповнено облік на рахунку 36 обліком розрахунків з учасниками промислово-фінансової групи, та відкрити субрахунок 363 "Розрахунки з учасниками ПФГ".

Як основний реєстр зведеного обліку доходів підприємства передбачено журнал-ордер № 11, 15 в яких відображаються обороти по кредиту рахунків 26 "Готова продукція", 27 "Продукція сільськогосподарського виробництва", 28 "Товари", 36 "Розрахунки з покупцями і замовниками", 70 "Доходи від реалізації", 72 "Інший операційний дохід", 73 "Інші фінансові доходи", 74 "Інші доходи", 75 "Надзвичайні доходи", 76 "Страхові платежі" в розрізі кореспондуючих рахунків. У цьому журналі-ордері узагальнюються дані про реалізацію і відвантаження продукції, товарно-матеріальних цінностей, робіт і послуг, а також про розрахунки з покупцями і замовниками, показані у відомості № 16 "Відомість обліку реалізації продукції (робіт, послуг). Дані по кредиту рахунка 26 "Готова продукція" в частині фактичної собівартості відвантажених у порядку реалізації готових виробів (кредит рахунка 26 "Готова продукція" до дебету рахунка 90 "Собівартість реалізації") відображаються на підставі показників, що містяться в таблиці "Рух готових виробів у вартісному виразі" відомості № 16. З даних цього журналу здійснюється формування показників для заповнення Звіту про фінансові результати в частині доходів від звичайної діяльності".

У випадках, передбачених законодавством або договором, сільськогосподарські підприємства проводять авансові платежі під поставку товарно-матеріальних цінностей або під виконання робіт. Авансові платежі

оформляються платіжними дорученнями, в яких робиться посилання на відповідний нормативний акт або договір. У свою чергу, сільськогосподарські підприємства в обумовлених випадках можуть одержувати аванси від покупців та замовників.

Рахунок 37 «Розрахунки з різними дебіторами» призначений для обліку поточної дебіторської заборгованості з різними дебіторами - за виданими (перерахованими) авансами, з підзвітними особами, по нарахованих доходах (дивідендах, відсотках), розрахунки по претензіях, за відшкодуванням завданих збитків, за позиками членам кредитних спілок, розрахунки з іншими дебіторами по іншим операціям, строк оплати яких припадає на поточний або наступний господарський рік.

Облік розрахунків з дебіторами ведуть відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість». По дебету рахунка 37 «Розрахунки з різними дебіторами» відображається виникнення дебіторської заборгованості, по кредиту - її погашення чи списання.

Покупці і замовники у своїй діяльності можуть видавати аванси під поставку матеріальних цінностей або під виконання робіт (надання послуг). На субрахунку 371 «Розрахунки по виданих авансах» ведуть облік розрахунків з постачальниками та підрядниками по перерахованих авансах (попередня оплата). Аналітичні рахунки відкриваються на кожне підприємство, якому був виданий аванс. По дебету субрахунку 371 записують суми перерахованого авансу, по кредиту – їх погашення або списання.

На субрахунку 373 «Розрахунки за нарахованими доходами» ведуть облік нарахованих дивідендів, відсотків і інших доходів, які підлягають отриманню, і їх оплата. Аналітичні рахунки відкривають по кожному підприємству-емітенту, чий акції чи облігації має в себе підприємство. По дебету записується сума нарахованих дивідендів, відсотків і інших доходів, які повинні бути сплачені, по кредиту – їх фактична оплата.

За допомогою прийомів і способів економічного аналізу здійснюють контроль за виконанням планових показників і виявляють невикористані

резерви виробництва. Фінансово-господарський контроль, як і будь-яка економічна наука, безпосередньо пов'язана з економічним аналізом. Він використовує прийоми й способи цієї науки, спираючись на систему застосовуваних у ньому показників, порядок їх виміру, реєстрації й узагальнення. Для більш ефективного проведення ревізії фінансово-господарської діяльності підприємства ревізор повинен володіти методикою аналізу основних економічних показників, а саме: аналізу платоспроможності (ліквідності) підприємства, його фінансової сталості, витрат, прибутку і рентабельності, дебіторської та кредиторської заборгованості, показників використання власного капіталу й ефективності інвестиційної діяльності тощо.

Мета аналізу під час ревізії – не тільки з'ясування й вивчення причин і факторів, які вплинули на відхилення тих чи інших показників від норми і плану, а й виявлення слабких місць у роботі підприємства для наступної поглибленої перевірки. Глибокий аналіз роботи є важливим засобом контролю за правильним, раціональним використанням матеріальних і фінансових ресурсів. Економічний аналіз і комплексна ревізія перебувають у тісному взаємозв'язку, доповнюючи одне одного. Аналіз це:

- 1) розчленування (уявне або реальне) об'єкта на елементи; аналіз нерозривно пов'язаний з синтезом (з'єднання елементів у єдине ціле);
- 2) синонім наукового дослідження взагалі;
- 3) у формальній логіці – уточнення логічної форми (структури) міркування.

У широкому розумінні аналіз – це спосіб пізнання предметів і явищ навколишнього середовища, що ґрунтується на розчленуванні цілого на частини й вивчення їх у всій багатогранності зв'язків і залежностей.

За сучасних умов слід визначити загальнотеоретичний економічний аналіз, який вивчає економічні явища і процеси на макрорівні (тобто на рівні національної економіки та її окремих галузях) і конкретно-економічний аналіз на мікрорівні – аналіз господарської діяльності для вивчення економіки окремих підприємств.

Під час проведення комплексних ревізій широко використовують оперативний (ситуаційний) аналіз, який проводиться відразу після здійснення господарських операцій. Його мета – оперативно виявляти недоліки й впливати на господарські процеси. Важливість його застосування полягає в тому, що ринкова економіка характеризується динамічністю ситуації як щодо виробничої, комерційної, фінансової діяльності підприємства, так і щодо його зовнішнього середовища.

Для оцінювання діяльності підприємств за звітний період часу (рік, квартал, місяць) ми будемо застосовувати підсумковий (заключний) аналіз, тобто діяльність підприємств вивчається комплексно й всебічно за звітними даними за відповідний період. Цим забезпечується більш повна оцінка діяльності підприємства щодо використання наявних можливостей. Оскільки оперативний і підсумковий види аналізу взаємопов'язані й доповнюють один одного, вмале їх використання дає змогу не тільки оперативно ліквідувати недоліки в процесі виробництва, а й комплексно узагальнювати досягнення, результати діяльності на відповідні періоди та розробляти заходи для підвищення ефективності виробництва.

За методикою вивчення об'єктів аналіз господарської діяльності буває порівняльним (порівнюють звітні дані з показниками плану поточного року, минулих років, передових підприємств), факторним (скерованим на виявлення величини впливу факторів на приріст і рівень результативних показників) і діагностичним (спосіб встановлення характеру порушень нормального ходу економічних процесів на підставі типових ознак, характерних тільки для одного порушення).

За результатами розрахунків проводиться порівняння загальних сум дебіторської та кредиторської заборгованості з метою визначення дебетового (кредитового) сальдо. Дебетове сальдо, тобто перевищення загальної суми дебіторської заборгованості над сумою кредиторської заборгованості, свідчить про те, що частина оборотних коштів вилучена з обороту підприємства і знаходиться в обороті дебіторів. Кредитове сальдо, тобто перевищення

загальної суми кредиторської заборгованості над сумою дебіторської, характеризує залучення підприємством в оборот коштів юридичних і фізичних осіб. Випереджаюче зростання кредиторської заборгованості порівняно з дебіторською заборгованістю вказує на погіршення фінансового стану підприємства.

Для оцінки ліквідності балансу підприємства використовують такі показники:

1. Власні оборотні активи (чи “функціонуючий капітал”, у США – різниця між оборотними активами і поточними зобов’язаннями).

2. Коефіцієнт покриття (Кп), який розраховується діленням оборотних активів підприємства на суму його поточних зобов’язань.

3. Коефіцієнт покриття проміжний (Кпп) визначається шляхом ділення суми коштів, короткотермінових фінансових вкладень, дебіторської заборгованості на суму поточних зобов’язань.

4. Коефіцієнт ліквідності абсолютної (Кла) розраховується шляхом ділення суми коштів підприємства і короткотермінових фінансових вкладень на суму поточних зобов’язань.

До недоліків вищезазначених коефіцієнтів слід віднести такі:

По-перше, всі коефіцієнти є статистичними, бо розраховуються на основі балансу, який характеризує майновий і фінансовий стан підприємства на певну дату, а так виникає необхідність їх аналізу за декілька періодів.

По-друге, коефіцієнти не дають реальної картини ліквідності і платоспроможності, бо є можливість завищення величин показників (коефіцієнта покриття та проміжного коефіцієнта покриття) у результаті включення до складу поточних активів неліквідних запасів товарно-матеріальних цінностей, “неліквідної” дебіторської заборгованості.

Наступний етап аналізу передбачає оцінку структури дебіторської та кредиторської заборгованості за термінами виникнення. Несвоєчасне погашення дебіторської заборгованості створює підприємству додаткові фінансові труднощі, оскільки в умовах інфляції суми заборгованості поступово

знецінюються. Одночасно наявність простроченої кредиторської заборгованості підриває довіру до підприємства з боку кредиторів, є однією з головних ознак погіршення його фінансово-економічного стану.

Комплексну аналітичну оцінку дебіторської та кредиторської заборгованості здійснюють за системою вищенаведених показників.

Коефіцієнти обертання дебіторської та кредиторської заборгованості показують кількість її оборотів за календарний рік. Тривалість одного обороту дебіторської заборгованості характеризує середню кількість днів, які необхідні для повернення дебіторської заборгованості підприємству. Аналогічний зміст має показник тривалості обороту (середнього періоду погашення) кредиторської заборгованості.

Показники питомої ваги дебіторської заборгованості в капіталі і в оборотних активах свідчать про те, наскільки відповідно капітал і оборотні активи сформовані за рахунок боргів підприємству. Питома вага кредиторської заборгованості в капіталі, зобов'язаннях і поточних зобов'язаннях відображає рівень фінансової залежності підприємства від кредиторських запозичень.

Про поліпшення стану платіжно-розрахункових відносин підприємства свідчить збільшення показника, який визначається відношенням дебіторської заборгованості до кредиторської і, відповідно, зменшення показника, що характеризує, скільки припадає кредиторської заборгованості на 1 грн. дебіторської заборгованості. Також важливою ознакою поліпшення фінансового стану підприємства є зменшення в динаміці показників, які характеризують відношення дебіторської і кредиторської заборгованостей до чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

Одним з видів санаційних заходів, спрямованих на поліпшення (або відновлення) платоспроможності та ліквідності підприємства, є рефінансування дебіторської заборгованості, тобто переведення її в інші, ліквідні види оборотних активів: грошові кошти, поточні фінансові інвестиції тощо. Продаж дебіторської заборгованості на користь факторингової компанії або банку називається факторингом. На підставі договору про проведення розрахункових

операцій через факторинг банк, наприклад, може придбати в підприємства-продавця право вимоги за поставлені товари та надані послуги, строки сплати за які минули (прострочена дебіторська заборгованість), або за поточними розрахунками. Підприємство поступається правом на одержання грошей згідно з платіжними документами на поставлену продукцію в обмін на негайне одержання основної суми дебіторської заборгованості (за вирахуванням комісійної винагороди, розмір якої залежить від ризику операції, чинної відсоткової ставки та строків настання платежу).

У разі, якщо підприємство за рахунок поточного надходження коштів не в змозі погашати кредиторську заборгованість, вирішення цієї проблеми потребує розробки системи надзвичайних заходів. Серед них: продаж частини активів, поставка продукції в рахунок погашення боргів, поступка частини статутного капіталу кредиторам, а також часткою підприємства в майні інших підприємств в рахунок оплати боргів.

Стосовно сільськогосподарського виробництва, як галузі з подовженим виробничим циклом, передбачається, що для підприємств, які реалізують сільськогосподарську продукцію власного виробництва та переробки власної сільськогосподарської сировини на власних переробних підприємствах суми податку на додану вартість до бюджету не сплачують, а перераховують на спеціальний рахунок для регулювання цін на окремі види сільськогосподарської продукції, що реалізуються державі.

Отже, з самого початку при введенні податку на додану вартість при формуванні такого принципового положення як відшкодування коштів з бюджету закладалась невизначеність: “зараховується ... або відшкодовується”. Справа в тому, що прецедент перевищення податкового кредиту над податковим зобов’язанням свідчить про те, що у такому випадку доданої вартості не було створено, а отже не виявилось і об’єкта оподаткування податком на додану вартість. Тому авансові платежі у вигляді податкового кредиту, які були здійснені суб’єктом господарювання при придбанні матеріальних ресурсів повинні бути повернуті. У протилежному випадку це

буде не податок на додану вартість, а нелегітимне вилучення оборотних коштів у суб'єктів господарювання.

Слід відмітити, що механізм оподаткування ПДВ змінився настільки, що цей податок втратив свій економічний зміст, тому при відсутності відшкодування дебетового сальдо у випадку його виникнення, податок на додану вартість перетворюється в інший податок.

2.3. Облік операцій за претензіями і списання сумнівної заборгованості

У процесі господарської діяльності підприємству доводиться мати справу з великою кількістю партнерів. Відносини між ними регулюються шляхом складання різного роду договорів, виконання яких є обов'язковим. Однак інколи одна зі сторін не виконує повністю або частково умов договору, внаслідок чого може бути завдано шкоди і потерпіла сторона змушена пред'явити партнеру претензію. Господарська діяльність підприємства передбачає здійснення постійних контрактів з контрагентами. Це обумовлено наявністю зв'язків між постачальниками і покупцями, іншими партнерами, відносини між якими регулюються шляхом укладення договорів. Чітке виконання умов цих договорів є гарантом стабільності в бізнесі і отримання запланованої суми прибутку. Однак внаслідок впливу суб'єктивних і об'єктивних факторів можуть виникати спірні відносини між партнерами, вирішення яких здійснюється шляхом доарбітражного врегулювання питання або розгляду позову в суді.

Для того щоб попередити виникнення небажаних конфліктних ситуацій, необхідно пам'ятати, що правильно організоване приймання товарів є гарантом того, що навіть у випадку ускладнення відносин з постачальниками в результаті нестачі, псування товарів ви завжди зможете відстояти свої інтереси. Товар, що надходить або безпосередньо від постачальника, або від транспортної організації, приймається за кількістю і за якістю. На сьогодні документами, що регламентують порядок приймання товарів, є Інструкція № П-7 (4) та Інструкція

№ П-6 (5). Приймання товарів за якістю означає, що підприємство, яке здійснює приймання, повинно контролювати якість товару починаючи з якості тари, в якій товар доставлено. Залежно від того, хто доставляє товар на склад, необхідно проконтролювати умови доставки, тобто чи забезпечувався температурний режим для даного товару, чи забезпечена цілісність вантажу при перевезенні. Якщо товар доставляла транспортна організація, то вона несе відповідальність за цими пунктами. Якщо товар надходить у справній тарі, то, як правило, його приймання за комплектністю та якістю провадиться на складі кінцевого одержувача. Якщо ви маєте справу з іногороднім постачальником, то приймання товарів і оформлення документів повинно бути здійснено у двадцятиденний термін. Якщо поставка здійснюється в межах одного міста, то термін приймання скорочується вдвічі. При надходженні продукції, швидко псується, її приймання необхідно провести протягом доби після надходження на склад. Право складання акта невідповідності якості залишається за підприємством протягом чотирьох місяців після приймання у разі виникнення такої ситуації в процесі передпродажної підготовки товару або безпосередньо при реалізації. Якщо при прийманні товару виявлено, що товар не відповідає вимогам стандартів або тара, в якій знаходиться товар, має пошкодження, одержувач зобов'язаний зупинити приймання, скласти акт на продукцію, оглянути й прийняту, зазначити в ньому, які саме дефекти виявлено, і запросити для завершення приймання представника постачальника. При цьому необхідно забезпечити зберігання вантажу, що надійшов, у нормальних умовах і не допустити його змішування з однорідною продукцією, що знаходиться на складі.

Якщо за викликом підприємства представник постачальника не з'являється, то перевірка якості товарів проводиться експертом бюро товарних експертиз або представником відповідної інспекції з якості.

Акт про фактичну якість складається в день закінчення приймання продукції і підписується всіма особами, які брали участь у перевірці якості і комплексності продукції. Особа, яка не згодна зі змістом акта, зобов'язана підписати його із застереженням про свою незгоду і викласти свою думку.

У разі розбіжностей щодо виявлених дефектів і причин їх виникнення між постачальником і одержувачем для визначення якості продукції запрошується експерт бюро товарних експертиз або представник відповідної інспекції з якості чи іншої компетентної організації. Якщо при прийманні продукції за участю представника виявлено нестачу продукції проти даних, зазначених у транспортних і супровідних документах (рахунку-фактурі, специфікації та ін.), то результати приймання продукції за кількістю оформлюються комерційним актом. Акт повинен бути складений того самого дня, коли нестача виявлена. Вимоги до змісту даного акта викладено в п.25 Інструкції № П-6. До акта приймання, яким встановлюється нестача продукції, повинні бути додані:

1. Копії супровідних документів або порівнювальної відомості;
2. Квитанції станції (порту) призначення про перевірку ваги вантажу, якщо така перевірка проводилась;
3. Пломби від тарних місць, в яких виявлена нестача;
4. Справжній транспортний документ (накладна, коносамент), у разі пред'явлення одержувачем органу транспорту претензії, пов'язаної з цим документом, - його копія;
5. Інші документи, що можуть свідчити про причини виникнення нестачі.

У претензії, що пред'являється, наводиться розрахунок розміру шкоди, завданої потерпілій стороні. При визначенні розміру шкоди рекомендується орієнтуватися на приблизний перелік основних наслідків порушення договірних зобов'язань і видів шкоди.

Для бухгалтерського обліку операцій за претензіями Планом рахунків передбачено субрахунок 374 «Розрахунки за претензіями».

На субрахунку 374 «Розрахунки по претензіях» ведуть облік розрахунків по претензіях, які пред'явлені постачальникам, підрядникам, транспортним організаціям за недопоставку сировини, матеріалів, інших активів, неякісну їх поставку, а також претензії по пред'явлених їм штрафам, пені та неустойці. Аналітичні рахунки відкривають на кожного постачальника, підрядника, інше підприємство, до яких виникли претензії. По дебету записують суму

нарахованих претензій, штрафів, пені або неустойки, по кредиту – сплата або списання цієї заборгованості.

Практика відображення на рахунках операцій за претензіями, що існувала раніше, з прийняттям Стандартів змінилась. У даний час це питання мало розглядалося в літературі та воно є актуальним, а тому потребує додаткового врегулювання і в частині обліку, і в частині визначення розміру шкоди. Аналітичний облік організовано з урахуванням відображення інформації за кожним дебітором і за даними виникнення та погашення заборгованості. Бухгалтеру необхідно слідкувати за інформацією про стан розрахунків за претензіями з метою контролю за терміном позовної давності і станом доарбітражного врегулювання питання. В таблиці 2.4 наведено порядок обліку господарських операцій за претензіями з різних умов.

Таблиця 2.4

Бухгалтерський облік операцій за претензіями

Зміст господарських операцій	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
	Дебет	Кредит	
1. Отримано з наступною оплатою продукцію від постачальника	27	631	48500
2. Відображено податковий кредит з ПДВ	641	631	970
3. Пред'явлено претензію постачальнику на суму виявленого браку	374	27	1380
4. Визнано і погашено постачальником суму пред'явленої йому претензії	631	374	1380
5. Відображено суму претензії в частині штрафних санкцій за порушення умов договору	374	715	420
6. Наприкінці звітного періоду списано суму одержаних штрафних санкцій на фінансовий результат	715	973	420
7. Списано суму штрафних санкцій, не визнаних постачальником (наприкінці звітного періоду буде віднесено на рахунок фінансових результатів)	949	374	960
8. Пред'явлено претензію банку за помилково списані суми з рахунка підприємства	374	311	14800

На субрахунку 377 “Розрахунки з різними дебіторами”, зокрема з членами колективу за продану продукцію або виконані роботи і послуги з послідуною оплатою, за утримання дітей в дитячих дошкільних закладах, за виконавчими листами, за користування житлом і інші розрахунки. Аналітичні рахунки відкривають на кожного працівника.

У спеціалістів бухгалтерського обліку незмінним інтересом користується тема відображення в податковому обліку операцій зі списання дебіторської та кредиторської заборгованості зі строком позовної давності, що минув. Ми пропонуємо як в бухгалтерському так і податковому обліку строки за простроченими платежами, для детальнішого фінансового аналізу та для зручності визначення резерву сумнівних боргів розмежувати: строк прострочення до 30 днів; від 31 до 60; від 61 до 90 днів; більше 91 дня.

При аналізі складу валових витрат дослідних господарств розглядалося питання по закінченні строку позовної давності сум дебіторських заборгованостей, що також виникли у 1999 році, якщо раніше (при їх виникненні) вони не були включені до складу валових доходів (підприємство мало таку заборгованість за товари (роботи, послуги), щодо якої передбачалась оплата за рахунок бюджетних коштів і підприємству не повернули поворотної фінансової допомоги (позики)).

Перелік критеріїв, за якими дебіторська заборгованість повинна визнаватися: 1) сумнівною (акт інвентаризації дебіторської заборгованості; договори з контрагентами; документи, що підтверджують виконання укладеного договору; рішення суду про відмову в позові до підприємства-дебітора про стягнення заборгованості; виписка з Державного реєстру юридичних осіб про ліквідацію підприємства-дебітора; довідка органів Міністерства внутрішніх справ про неможливість розшуку підприємства дебітора); 2) безнадійною (виписка з Єдиного державного реєстру або довідка податкового органу про ліквідацію боржника; повідомлення ліквідаційної комісії (конкурсного управляючого) або рішення суду про відмову у

задоволенні вимог по стягненню відповідної заборгованості через недостатність майна ліквідованого підприємства-боржника; акт судового виконавця про неможливість стягнення заборгованості з боржника).

Розрахунки носять масовий характер, але складнощі їх обліку полягають в двох моментах: реєстрації, тому що необхідно чітко знати, коли, кому і за яким документом сплачено, і аналізі, оскільки добре поставлений облік розрахунків повинен відповідати на питання: чи потрібно було платити. В основу обліку дебіторської та кредиторської заборгованостей слід покласти позиційний принцип, завдяки якому можна отримати з метою контролю за роботою підприємства не всю інформацію взагалі, а лише ту, яка безпосередньо цікавить користувача. Пропонуємо показники, які повинні враховуватися при створенні окремого відділу по контролю за виконанням договірних зобов'язань: кількість покупців та замовників, чисельність працюючого персоналу та обсяги виробництва. Вважаємо, що на підприємствах з великою кількістю контрагентів повинен чітко і стало працювати фінансовий відділ, відділ менеджменту з продаж та контролюючий відділ; а на підприємствах з великою кількістю працівників, але з невеликою кількістю контрагентів, з якими досить сталі стосунки, створення окремого фінансового відділу є недоцільним, а достатньо своєчасно і без порушень вести роботу в центральній бухгалтерії підприємства.

Щодо створення резерву сумнівних боргів, то підсумок дебіторської заборгованості, запропонований стандартом, не має економічної інтерпретації. Для уникнення цього підкреслюємо, що показник фактично списаної дебіторської заборгованості визначати як адитивний, суму дебіторської заборгованості – як моментний, який повинен в повному розмірі визначатися на будь-який критичний момент або дату.

В нових умовах формування і становлення економічних і правових відносин виникають завдання, пов'язані зі створенням ефективного внутрішнього контролю, нами уточнено поняття контролю. Внутрішньогосподарський контроль є незалежною оцінкою суб'єктом відповідності діяльності підприємства поставленим завданням.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Зобов'язання виникають через існуючі (завдяки минулим подіям чи операціям) борги підприємства чи щодо передачі певних активів (надання послуг) іншому підприємству у майбутньому (їх називають боргами або власними фінансовими зобов'язаннями підприємства), а це є початок безперервного кругообігу, в якому оборотні засоби підприємства, приймають участь в процесі виробництва і реалізації продукції. В першій фазі (Г – Т) оборотні засоби, які мали початкову форму грошових засобів, переходять із сфери обігу в сферу виробництва, що називається в обліку – процес заготівлі і де ми вивчали розрахунки з постачальниками і підрядниками. В другій фазі (Т – В – Т1) оборотні засоби беруть участь безпосередньо в процесі виробництва та приймають незавершеного виробництва (форму напівфабрикатів та готових виробів). Важливе значення для сільськогосподарських товаровиробників має не тільки сам факт виконання тієї чи іншої функції, а й те, ким вона виконується, яка вартість їх виконання товаровиробником, як ці послуги відбиваються на ціні кінцевого продукту споживання, і тут набуває значення організація Агропромислових фінансових груп.

2. Господарські зв'язки – необхідна умова діяльності підприємств, так як вони забезпечують безперервність процесів постачання і виробництва, своєчасність відвантаження і реалізації продукції. Вивченням питання здійснення та налагодження розрахунків з постачальниками і підрядниками за отримані цінності чи послуги та особливостей їх обліку постійно займаються наукові працівники, які висловлюють свої думки з приводу доцільності цих зв'язків та застосування тієї чи іншої форми розрахунків. На нашу думку, економічний зміст грошового обігу поділяється на складові: - обіг, який обслуговує реалізацію валового національного продукту між підприємствами та організаціями; - обіг, який пов'язаний з обслуговуванням грошових доходів населення; - обіг між підприємствами і організаціями, який обумовлений перерозподілом фінансових ресурсів і утворенням резервів.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ РОЗРАХУНКІВ З ТОВАРНО-ГРОШОВИХ ОПЕРАЦІЙ

3.1. Проблеми методики обліку розрахунків в сільському господарстві

Застосування при веденні обліку тих форм первинної документації та бухгалтерських реєстрів, які спеціально призначені для обліку розрахунків з покупцями і замовниками, та з постачальниками і підрядниками, викликано тим, що регламентовані форми бухгалтерських документів мають саме ті реквізити, відсутність яких при використанні нетипових форм спричинить незаконність даної операції.

Тактика фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських організацій вимагає здійснення постійного і пильного внутрішнього контролю за різноманітними параметрами внутрішньогосподарської діяльності. Це завдання не може повною мірою забезпечити незалежний (зовнішній) аудит, який є лише дискретним (періодичним) контролем. Те ж саме стосується стратегій діяльності підприємства, які потребують тривалої розробки, постійного коригування і своєчасної зміни. Функції контролю й аналізу стратегій фінансового та виробничого розвитку підприємства повинні виконувати свою роль безперервно і надійно, що під силу лише спеціалізованими службами – внутрішнього аудиту, стратегічного планування, контролінгу, фінансів.

Розглянуті особливості ведення бухгалтерського обліку при розрахункових операціях вимагають уточнення, особливо можна підкреслити ведення Податкової накладної поряд з накладною, що застосовується в бухгалтерському обліку. Потрібно розробити загальний документ, який буде враховувати вимоги і бухгалтерського і податкового обліку, тим більше що зараз це два майже однакових документа. Наприклад, окремі підприємства

виявили потребу при заповненні податкової накладної обчислювати загальну суму договору і суму залишку за договором. Це необхідно для контролю виконання договору. Ця задача може бути вирішена шляхом введення додаткового рядка в описі документа, тобто необхідно створити інформаційне табло, хоча для цього потрібно вести аналітичний облік за договорами і організаціями.

Використання облікової політики (не можливо підприємству вибрати свої методи нарахування амортизації – бо для податкової звітності підходить лише один метод по групах - прямолінійний);

Порівняння програм та бухгалтерський облік на підприємствах не досконалий, встановлюється мала кількість програм клієнт-банк (та і тут залежність від НБУ);

Деякі господарські операції можуть супроводжуватися одночасним виникненням довгострокової і поточної дебіторської заборгованості. Інформацію про довгострокову дебіторську заборгованість формують, використовуючи дані субрахунків 161 “Заборгованість за майно, що передане в фінансову оренду”, 162 – “Довгострокові векселі одержані” та субрахунку 163 – “Інша дебіторська заборгованість”.

В статтях другого розділу активу балансу показують поточну дебіторську заборгованість. В основному це інформація субрахунків до наступних балансових рахунків: 34 “Короткострокові векселі одержані”; 36 “Розрахунки з покупцями та замовниками”; 37 “Розрахунки з різними дебіторами”; 38 “Резерв сумнівних боргів” (дані рахунку використовуються для коригування суми безнадійних боргів). Основну суму поточної дебіторської заборгованості характеризує інформація рахунків 34, 36 і 37. Дані цих рахунків дозволяють контролювати стан розрахунків з товарно-грошових операцій, їх використовують для обчислення показників ліквідності, інших показників фінансового аналізу.

Щодо інформації інших балансових рахунків, де відображена поточна дебіторська заборгованість, то вона не несе суттєвого навантаження, на нашу

думку, і є лише сигналом про необхідність підсилення контролю за розрахунками.

З метою обчислення величини резерву сумнівних боргів за П(С)БО 10 шляхом встановлення та використання коефіцієнту сумнівності прострочену дебіторську заборгованість групують за рішенням підприємства. Виходячи з фактичних сум простроченого боргу за попередні звітні періоди, по кожній групі заборгованості встановлюють коефіцієнт сумнівності. Його обчислюють за формулою:

$K = \text{ДЗП} / \text{ДЗ}$, де K – коефіцієнт сумнівності; ДЗП – сума простроченої дебіторської заборгованості; ДЗ – сума всієї дебіторської заборгованості.

Величина резерву сумнівних боргів визначається як сума добутків поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги відповідної групи та коефіцієнта сумнівності цієї групи. Нараховану суму такого резерву за звітний період (на дату балансу) відображають у звіті про фінансові результати у складі інших операційних витрат.

Потрібно віднести до найбільш типових помилок, пов'язаних з видом договору, ситуації, коли:

- бухгалтер ідентифікує господарські операції за видом договору, а не за змістом, ігноруючи його;
- бухгалтер неправильно трактує основний вид діяльності контрагента, а відповідно, неправильно визначає бухгалтерські рахунки для обліку операцій з таким підприємством.

В першому випадку це можуть бути послуги, що здійснюються між підприємством та фізичною особою на контрактній основі. Бухгалтерія відображає в обліку операції за договором, виходячи з типової схеми договору підряду, вважаючи, що фізична особа виконує функції підрядника.

Договір, складений у вигляді договору підряду, за змістом представляє собою трудовий договір, який передбачає виконання підрядником не обсягу робіт, а виконання ним професійних обов'язків. Крім того, оплата зв'язується не з обсягом робіт, а з часовими періодами.

Таким чином, підрядник на підставі договору повинен бути кваліфікований як сумісник. Це, в свою чергу, призведе до виникнення зобов'язань перед фондом соціального страхування, а також зобов'язань перед працівником по наданню оплаченої відпустки. Помилки бухгалтера може розглядатись як наслідок помилки при складанні договору – помилковий вибір типу договору для оформлення відносин сторін за угодою.

У другому випадку підприємство, наприклад, роздрібною торгівлі, працює з постачальниками товарів за типовими договорами купівлі-продажу, а з умов договору випливає, що фактично між організаціями укладено договір комісії, в якому підприємство є комісіонером. Це означає, що організація є комісіонером, тому товар повинен бути оприбуткований за балансом. Кошти, отримані від реалізації товару, є коштами комітента і повинні бути відображені по кредиту рахунку розрахунків.

Облік процесів постачання та реалізації необхідно здійснювати в розрізі окремих угод з врахуванням умов договорів, якими оформлюються такі операції. Вплив істотних умов договорів на облік постачання і реалізації показано на наступній схемі (рис. 3.1).

Всі види майна, товарно-матеріальних цінностей, що надійшли до покупців без переходу права власності, потрібно обліковувати на позабалансових рахунках в статусі “майна на відповідальному зберіганні”.

Всі види майна, товарно-матеріальних цінностей, що надійшли до покупців без переходу права власності, потрібно обліковувати на позабалансових рахунках в статусі “майна на відповідальному зберіганні”.

Юридичний перехід права власності на поставленні цінності до покупця за договором означає, що реалізація завершена, але залишається ще одна складова двостороннього зобов'язання (договору) – платіж.

Досить часто підприємства у своїй господарській діяльності використовують довіреність на отримання матеріальних цінностей. Саме тому вона заслуговує на увагу. Завдяки довіреності отримати цінності від постачальника може будь-який працівник підприємства, тобто це не

обов'язково повинна бути матеріально відповідальна особа. Щоб зробити все правильно, потрібно добре знати правила заповнення довіреності.

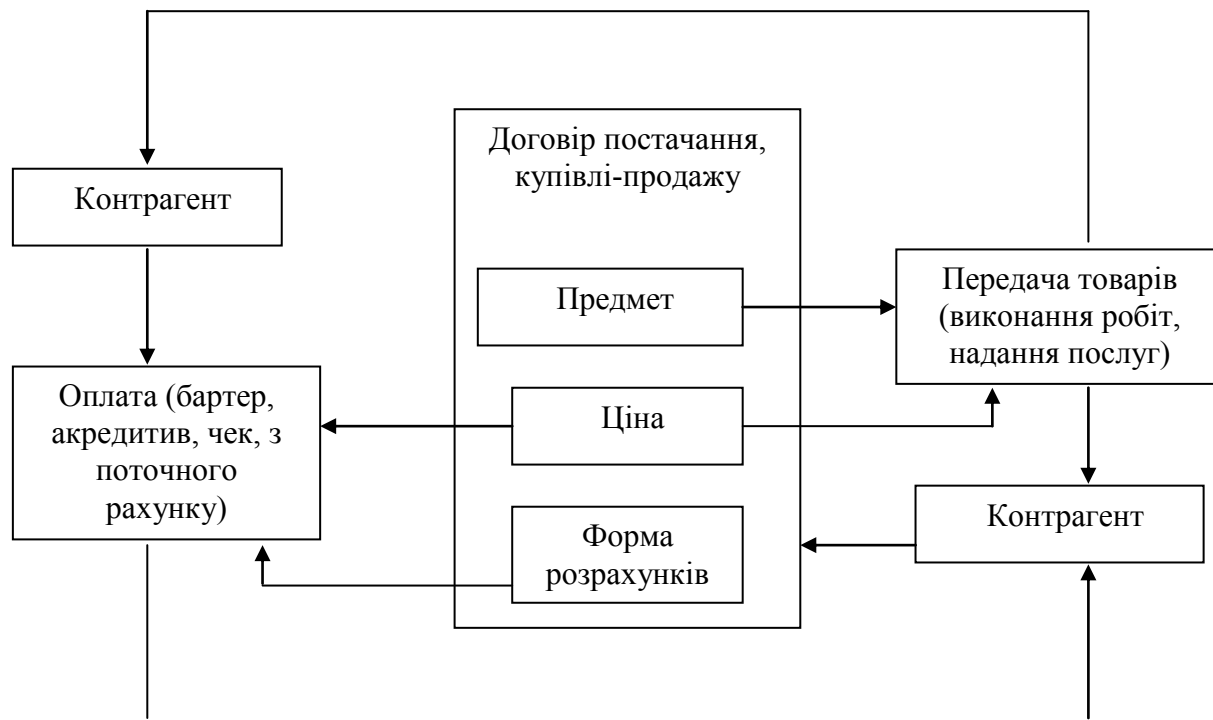

Рис. 3.1. Місце договору в обліку розрахунків при процесах постачання та реалізації товарів (робіт, послуг)

Відомо, що усі товарно-матеріальні цінності, а також нематеріальні активи, грошові документи і цінні папери відпускають покупцям або передають безплатно зі складу продавця тільки у випадку, коли одержувач пред'являє довіреність. Типові форми бланків довіреностей затверджені наказом Міністерства фінансів України “Про затвердження Інструкції про порядок реєстрації виданих, повернутих і використаних довіреностей на одержання цінностей” від 16.05.96 р. № 99 (далі – Інструкція № 99). Вона передбачає можливість застосування підприємствами, організаціями та установами двох форм бланків довіреностей на отримання матеріальних цінностей: бланки форми М-2 та форми М-2б. Принципової різниці між ними немає, тому підприємство в кожному конкретному випадку самостійно вирішує, яку форму доцільніше використовувати. Єдина відмінність – більша кількість рядків у

переліку цінностей, які отримують, бланку форми М-2б. Це важливо тоді, коли підприємство отримує цінності з широкою номенклатурою їх назв. Підкреслюємо: якщо постачальник самостійно завозить цінності на склад одержувача, довіреність також потрібно виписувати.

Важливість правильного заповнення довіреності підприємства часто занижують або взагалі не звертають уваги на це. Інструкцією № 99 пунктом 12 наводяться випадки, у яких забороняється відпуск цінностей:

- а) подання довіреності, виданої з порушенням встановленого порядку заповнення або з незаповненими реквізитами;
- б) подання довіреності, яка має виправлення і помарки, що не підтверджені підписами тих же осіб, які підписали довіреність;
- в) відсутності у довіреної особи вказаного у довіреності паспорта або іншого документа, що засвідчує довірену особу;
- г) закінчення строку дії довіреності;
- д) одержання повідомлення підприємства-одержувача цінностей про анулювання довіреності.

Підставою для списання товарно-матеріальних цінностей (ТМЦ) у продавця та оприбуткування їх у покупця, а також для виконання розрахунків між перевізником і замовником автомобільного транспорту (що найчастіше використовується в сільськогосподарських формуваннях на сьогодні) слугує, як зазначалось у попередньому розділі, товарно-транспортна накладна типової форми № 1-ТН (ТТН). Цього вимагає Інструкція про порядок виготовлення, зберігання, застосування єдиної первинної транспортної документації для перевезення вантажів автомобільним транспортом і обліку транспортної роботи, затверджена наказом Міністерства статистики України і Міністерства транспорту України від 7 серпня 1996 року № 228/253. Саме вона встановлювала порядок виготовлення, зберігання, застосування єдиної первинної транспортної документації для перевезення вантажів автомобільним транспортом і обліку транспортної роботи. Однак Державний комітет України з питань регуляторної політики і підприємництва своїм рішенням № 17-02/10 від

16 жовтня 1998 року призупинив з 7 березня 2000 року дію Інструкції № 228, чим настеріг усіх, хто використовував у своїй роботі ТТН.

Із самого початку форма ТТН була встановлена наказом Міністерства транспорту України і Міністерства статистики України “Про затвердження типових форм первинного обліку роботи вантажного автомобіля” від 29 грудня 1995 року № 488/346 (далі – наказ № 488), дію якого ніхто не призупиняв і не скасовував. Крім того існують Правила перевезення вантажів автомобільним транспортом в Україні, затверджені наказом Міністерства транспорту України від 14 жовтня 1997 року № 363 (Правила перевезення), згідно з пунктом 11.1 яких основними документами на перевезення вантажів є ТТН і дорожні листи вантажного автомобіля.

Таким чином, на наш погляд, єдине послаблення, яке може собі дозволити підприємство, в результаті призупинення дії Інструкції № 228, - це припинити вважати бланки ТТН бланками суворої звітності (навіть незважаючи на те, що така вимога все ще залишається в пункті 11.2 Правил перевезення), оскільки саме Інструкцією № 228 вводився такий їх статус.

Тим часом наказ № 488 дає нам тільки форму ТТН, але жодного слова не говорить про її заповнення, та практики користуються по заповненню форми саме положеннями Інструкції № 228, що діяла для всіх, незалежно від відомчого підпорядкування і форми власності, суб’єктів підприємницької діяльності (у тому числі і приватних підприємців):

- які здійснюють перевезення вантажів автомобільним транспортом на комерційній основі або для власних потреб;
- для яких виконують перевезення вантажів автомобільним транспортом на комерційній основі.

Отже, юридичні особи перевозять вантажі автомобільним транспортом (включаючи всі види перевезень: внутріміські, міжміські або міжнародні) як на комерційній основі (незалежно від умов оплати за роботу: підрядну, погодинну, за кілометрами та ін.), так і для власних потреб тільки за наявності належним чином оформлених ТТН, що додають до дорожнього листа.

Стандарти кредитоспроможності контрагента, аналіз стану дебіторської та кредиторської заборгованості у контрагента повинен здійснюватися за схемою:

I етап: проводиться ранжування покупців за класами, визначається, чи входить покупець до групи ведучих контрагентів, використовуючи ABC-аналіз;

II етап: проводиться аналіз достовірності публічної звітності контрагента;

III етап: оцінюється дебіторсько-кредиторська заборгованість;

IV етап: здійснюється розрахунок кредитоспроможності з прийняттям відповідного рішення.

Розглянемо більш детально порядок реалізації вищенаведених етапів.

1. На основі аналізу ступеня вагомості покупців для підприємства можемо визначити, якими контрагентами підприємство повинно займатись більше. Якщо витрати по реалізації повинні бути невеликими, то доцільно приділити увагу перш за все А – покупцям, оскільки більш інтенсивна робота з А – покупцями (5%) може вплинути на 75% обороту з усіма іншими контрагентами. Розглянемо загальну схему класифікації покупців (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Класифікація покупців

Група	Частка (питома вага) в обороті, %	Питома вага в загальній кількості покупців, %
А	75	5
В	20	20
С	5	75

2. Підприємствам, для яких фінансова звітність є єдиним джерелом інформації про діяльність контрагента, необхідно впевнитись в її об'єктивності.

3. Перед відображенням в бухгалтерському обліку і фінансовій звітності прав і зобов'язань, що випливають з договору, необхідно бути впевненим, що ці зобов'язання правильно оцінені. В іншому випадку буде відображено не реальний стан майна, джерел цього майна і зобов'язань юридичної особи, а

суб'єктивне бажання керівників та інститутів державної влади, що призведе до неправильного прийняття рішень інвесторами і кредиторами.

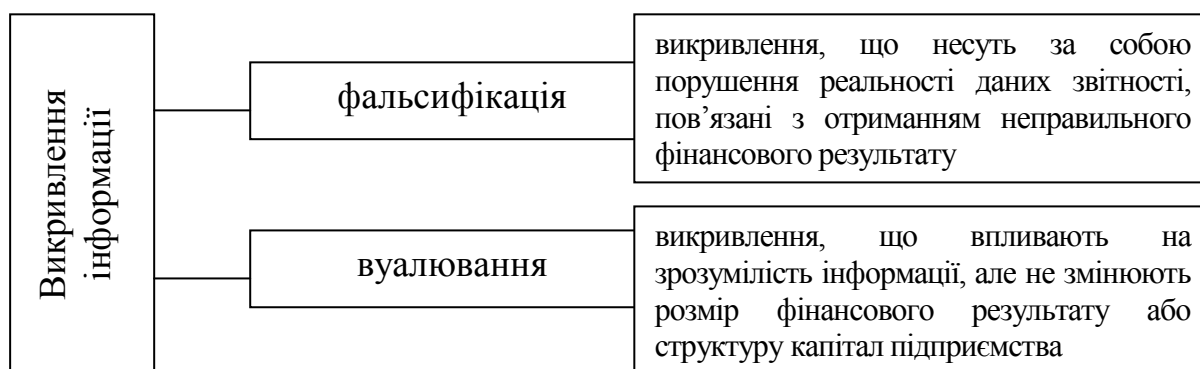

Рис. 3.2. Види викривлень фінансової інформації

Як вимоги, так і борги мають ту особливість, що вони не складають реальної частини балансу. Вони будуть реалізовані тільки в майбутньому: за векселем до одержання, термін сплати якого настає через 3 місяці, ми отримуємо гроші лише через 3 місяці; за нашим векселем до сплати, термін погашення якого настає через 3 місяці – заплатимо через 3 місяці. Тому в боргах і вимогах розрізняють:

- ціну в майбутньому, в призначений термін платежу;
- ціну до настання терміну платежу, яка обчислюється шляхом вирахування певного відсотку з терміново-майбутньої ціни за звітний період.

Співвідношення між цими двома цінами втілюється в одній з основних концепцій фінансового менеджменту “вартість грошей і час”.

Поділ боргів та вимог ще має поділ на дві групи:

- такі, що не підлягають процентуванню (наприклад, векселі);
- такі, що підлягають процентуванню.

4. Аналіз фінансового стану позичальника є складовою частиною аналізу кредитного ризику при формуванні рішення про надання комерційного кредиту. Методика оцінка фінансового стану передбачає поєднання

об'єктивних даних, сформованих на основі бухгалтерської звітності та суб'єктивних даних, що визначаються на підставі інформації, якою володіє підприємство про контрагента.

Оцінка фінансового стану позичальника також здійснюється поетапно:

1-й етап – обчислення значень показників, які характеризують фінансовий стан покупця;

2-й етап – оцінка і узагальнення показників та визначення класу надійності покупця.

Безпосередньо в праві розрізняють два види відносин власності: майнові відносини, що пов'язані з належністю майна окремим особам, та майнові відносини, пов'язані з переходом майна від одних осіб до інших.

До відносин, пов'язаних з належністю майна певним особам, відносяться відносини щодо володіння, користування та розпорядження майном, яке є державною власністю та власністю інших організацій, відносини по володінню і користуванню майном громадянами, що їх власністю. Сюди ж відносяться і відносини щодо володіння, користування і розпорядження таким майном, яке є загальною власністю декількох організацій або декількох громадян.

До відносин, пов'язаних з переходом майна від одних осіб до інших, відносяться, передусім, відносини, що виникають на підставі договорів, які укладаються підприємствами і громадянами, наприклад, в результаті укладання і виконання договорів купівлі-продажу, поставки продукції виробничо-технічного призначення або товарів народного споживання, контрактації сільськогосподарської продукції, капітального будівництва, найму житлових або нежитлових приміщень та інші. Сюди ж включаються й відносини, що виникають в наслідок нанесення шкоди майну організацій або громадян, а також нанесення шкоди життю і здоров'ю громадян, відносини щодо успадкування майна громадян тощо.

Всі майнові відносини суспільства регулюються цивільним правом, іншими галузями права, наприклад, земельним правом, трудовим правом, фінансовим правом тощо. Цивільне законодавство України регулює майнові

відносини, пов'язані з використанням товарно-грошових форм в народному господарстві.

Найбільшою сферою, де застосовуються, втілюються і проявляються права власності – є обмін, де суб'єкти господарювання взаємопов'язані через угоди, що виступають основою розрахункових операцій.

З екскурсу в історію бухгалтерського обліку ми не могли охопити погляди всіх видатних вчених. Але навіть з викладеного можна зробити висновок, що протягом століть розвивались і співіснували теорії, які відображали місце та роль зобов'язань в системі бухгалтерського обліку. Для одних вчених (Е.Дегранжа, Ф.Віла та Д.Чербоні) вони склали зміст предмету бухгалтерського обліку, для інших (Ф.Беста, І.Ф.Шера, Ж.Б.Дюмарше) – лише зовнішні шляхи для надходження (відливу) капіталу або цінностей.

Серед висвітлених поглядів, на нашу думку, заслуговує на увагу точка зору італійських вчених, згідно якої обліковувались і факти господарського життя, які стосувались як виконання зобов'язань, що випливають з договорів, так і власне договорів.

Передумовою для прийняття та використання італійського досвіду є сучасний розвиток економіки, в якому точність та повнота даних бухгалтерського обліку повинна бути достатньою для прийняття управлінських рішень (французька школа).

Німецька школа наповнила юридичну форму економічним змістом. Останній став основним критерієм, за яким факти господарського життя включались до системи бухгалтерського обліку або залишались поза нею.

Найбільш вдалий підхід до визначення дебіторської заборгованості, ми вважаємо, авторів другої та третьої групи, які характеризують дебіторську заборгованість як борги, та крім цього юридичне право вимоги на оплату. Під боргами розуміють зобов'язання однієї особи (групи осіб) перед іншою стороною передати майно або сплатити певну суму грошей. Таким чином, дебіторська заборгованість – сума боргів юридичної чи фізичної особи перед підприємством, крім того вона це наслідок фактів господарського життя, що

мали місце в минулому, але підлягають погашенню в майбутньому. Це наслідок незавершеності угоди.

3.2. Облікова політика як форма модернізації обліку розрахунків

Згідно Закону “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” підприємствам надано право самостійно визначити окремі моменти щодо порядку ведення обліку на окремих ділянках, тобто облікову політику, під якою розуміють сукупність методів і процедур, що використовуються підприємством в ході вибору методів обліку та складання і подання фінансової звітності. На вибір облікової політики підприємства впливають:

- галузеві особливості або вид діяльності;
- обсяги виробництва (кількість працюючих), що визначає віднесення підприємства до звичайних, малих чи фермерських;
- організаційно-правова форма (ВАТ, ЗАТ, СТОВ, кооператив, приватне підприємство тощо);
- взаємовідносини з податковою системою (які податки сплачує сільськогосподарське підприємство: податок на прибуток, фіксований чи єдиний податок тощо);
- стратегія фінансово-господарської діяльності і можливості самостійного вибору керівництвом підприємства;
- рівень кваліфікації облікового апарату та забезпеченість його комп'ютерною та іншою технікою;
- можливість вибору підприємством системи стимулювання виконавців в наслідках господарської діяльності в цілому та його структурних підрозділів.

Метою облікової політики є створення інформаційної системи, яка обслуговує керівництво підприємства, на певний відрізок часу з врахуванням діючого законодавства та інших факторів. Згідно п. 23 НП(С)БО “Загальні вимоги до фінансової звітності” в примітках до фінансової звітності

підприємство повинне висвітлити облікову політику шляхом розкриття принципів оцінки статей звітності та методів обліку окремих її статей.

Група підприємств, щодо яких складається консолідована звітність, мають використовувати єдину облікову політику для подібних операцій та інших подій при подібних обставинах. Якщо при складанні консолідованої фінансової звітності застосовувати єдину облікову політику неможливо, то про це робиться запис в примітках до цієї звітності, яких статей це стосується.

Як правило, облікова політика розробляється при створенні підприємства чи при переході на систему обліку згідно П(С)БО та нового плану рахунків. В подальшому вона може уточнюватися при виникненні ряду обставин:

- змінюються статутні вимоги, тобто здійснюється реконструкція підприємства;
- зміна вимог власників підприємства;
- зміна в системі обліку на підставі законів, рішень уряду, податкового кодексу чи вказівок інших керівних органів;
- зміни в обліку, якщо вони забезпечать достовірне відображення подій або операцій в фінансовій звітності підприємства.

Не вважається зміною облікової політики, якщо потреба в її уточненні стосується подій або операцій, яких раніше не було або які мають відмінності порівняно з тими, що відбулися раніше.

Облікова політика застосовується лише відносно подій і операцій з моменту їх виникнення, а щодо подій і операцій минулих періодів – то зміни можуть відображатися в звітності шляхом коригування сальдо нерозподіленого прибутку на початок звітного періоду або шляхом повторного подання уточненої порівняльної інформації про наслідки діяльності за попередній період. Це уточнення допускається лише в тому випадку, якщо можна точно встановити обсяг зміни окремих показників.

В міжнародній практиці застосовують МСБО 1 “Розкриття облікової політики” при розкритті всіх суттєвих складників облікової політики, які були прийняті при складанні та поданні фінансових звітів.

Безперервність, відповідність та нарахування є основними припущеннями бухгалтерського обліку. Розкриття таких припущень не потрібне у випадку, якщо їх дотримуються у фінансових звітах. Якщо якогось з основних припущень бухгалтерського обліку не дотримуються, цей факт потрібно розкривати разом з його причинами.

При виборі та застосуванні відповідної облікової політики необхідно керуватися принципами обачності, превалювання сутності над формою та суттєвості. Облікова політика охоплює принципи, основи, домовленості, правила та процедури, прийняті керівництвом при складанні та поданні фінансових звітів. Існує багато різних видів облікової політики навіть при застосуванні до одного й того ж об'єкта; необхідно використовувати судження при виборі та застосуванні тієї політики, яка, виходячи із умов діяльності підприємства, найкращим чином підходить до належного відображення його фінансового стану та результатів його діяльності.

Фінансові звіти повинні містити ясне та стисле розкриття всіх суттєвих складників облікової політики, що була застосована.

Розкриття суттєвої облікової політики, що була застосована, повинне бути невід'ємною складовою частиною фінансових звітів. Помилкове чи невідповідне трактування статей балансів, звітів про прибутки та збитки, або рахунків прибутків та збитків, або інших звітів не виправляється ні розкриттям застосованої облікової політики, ні примітками чи пояснювальним матеріалом.

Як підкреслює В.Б. Моссаковський підприємство самостійно визначає облікову політику, але в Україні є обмеження для роботи підприємств, які існують завдяки податковому обліку. Вона затверджується керівництвом підприємства в наказі. З метою надання допомоги бухгалтерам-практикам вважаємо за доцільне подати проект (розпорядження) щодо затвердження облікової політики сільськогосподарського підприємства.

Користувачі фінансових звітів потребують їх як частину необхідної інформації, метою якої (серед інших) є оцінка та прийняття управлінських рішень з фінансових питань. Вони не в змозі винести достовірних суджень із

цих питань, якщо не будуть розкриті суттєві складники облікової політики, які були прийняті при складанні фінансових звітів.

Задача інтерпретації фінансових звітів ускладнюється прийняттям різної політики в багатьох розділах бухгалтерського обліку. Не існує єдиного переліку загальноприйнятих складників політики, з якими користувачі можуть звірятися; різноманіття складників політики бухгалтерського обліку, які можуть зараз застосовуватися, може призвести до значних відмінностей у фінансових звітах, що базуються на одних і тих же подіях та умовах.

Нижче наводяться приклади сфер (згідно МСБО 1), де існують різні види облікової політики і які, таким чином, потребують розкриття обраного підходу. В одному і тому ж комплекті фінансових звітів деякі суттєві напрямки облікової політики можуть бути розкритими, а деякі – ні. Зростання міжнародних підприємств та активізація міжнародної фінансової діяльності посилюють необхідність гармонізації фінансових звітів у різних країнах світу.

В зв'язку з розширенням видів господарських зв'язків і організаційно-правових форм підприємств з'явилась необхідність і можливість використання декількох підходів до визначення результатів різних операцій, а, отже, і варіантів відображення їх в обліку.

Якщо враховувати, що облікова політика є внутрішнім документом підприємства, то можна зробити висновок, що Наказ про облікову політику є важливим моментом управлінського обліку, в тому числі організації документування фактів господарського життя (ФГЖ).

Відсутність уваги з боку керівників підприємств до зміни зовнішніх умов економічної діяльності свідчить про те, що Наказ про облікову політику не використовується за своїм призначенням.

Практично не знайшли відображення у вивчених наказах такі важливі напрямки організації обліку, як порядок і техніка документування; затвердження розроблених самостійно форм бланків; порядок контролю за господарськими операціями і питання раціональної організації обліку розрахункових операцій на підприємстві.

Практично незначна кількість підприємств аналізує головні процеси роботи, показує визначення моменту реалізації продукції (надання послуг) і процеси власності при придбанні товарів (одержанні послуг). Не відображається на підприємствах і методика обліку заборгованості (дебіторської заборгованості з урахуванням резервів сумнівних боргів).

Управління дебіторською і кредиторською заборгованістю є одним з ключових завдань у вирішенні проблем, що виникають під час поточного управління підприємствами з позиції оптимального співвідношення між ліквідністю та прибутковістю, але не повинно бути викривленої інформацією по фінансовій звітності, яка склалася на підприємствах.

3.3. Автоматизація обліку і аудиту розрахункових операцій

Головною метою впровадження автоматизації обліку на підприємстві є забезпечення керівництва необхідною інформацією для прийняття обґрунтованих рішень при виборі альтернативних варіантів використання обмежених ресурсів. Деякі підприємства також використовують не фінансову інформацію. Тоді створюється економічна інформаційна система, яка складається із взаємопов'язаних підсистем, які забезпечують управлінський апарат необхідною інформацією.

Бухгалтерські інформаційні системи представляють бухгалтерську інформацію, що відображає повну картину господарської діяльності підприємства. Застосування комп'ютерної техніки вносить певні зміни до організації бухгалтерського обліку, причому обчислювальна техніка з допоміжного засобу перетворюється на визначний фактор організації обліку, змінюючи не тільки форму обліку, але й зміст. Це зумовлено тим, що змінюються способи обробки інформації, за яких забезпечується різна швидкість надання звітної інформації. Вона забезпечується, як правило, раціональною організацією облікових даних, одноразовим їх отриманням та передачею по всіх напрямках.

Автоматизовані інформаційні технології утворюють людино-машинну облікову систему, яка функціонує на базі обчислювальних мереж та інших сучасних засобів комп'ютерної техніки, що забезпечують комплексне виконання функцій бухгалтерського обліку. Автоматизовані інформаційні технології обліку утворюють для обліковця інтерактивне інформаційне середовище, що синтезується з наступних компонентів:

- облікової інформації; - обчислювальної техніки; - телекомунікації.

Слід також зазначити, що обчислювальна техніка не вносить жодних змін до принципів облікової реєстрації, а лише є допомогою і засобом полегшення роботи бухгалтера. Причому ці принципи є незмінною основою реєстрації при використанні комп'ютерної техніки. Використання її в обліку не зачіпає методологічних принципів того або іншого виду обліку, а лише змінює технологію обробки облікової інформації.

Вирішальне завдання комп'ютеризації бухгалтерського обліку під час системної комп'ютеризації господарської діяльності підприємства є зв'язок управління та бухгалтерського обліку.

Обробка облікових даних відокремлюється від процесу управління. Управлінці використовують готові зведені дані. Обліковий процес не виділяється із загального процесу управління. Управлінці використовують оперативні облікові дані, рекламації роботи облікового апарату, Посадові інструкції, положення про бухгалтерію, накази та розпорядження керівництва, плани та графіки роботи бухгалтерії, схеми документообороту.

Праця персоналу організовується відповідно до технології, передбаченої в комп'ютеризованій системі бухгалтерського обліку. Автоматизація обліку вносить певні зміни до технології роботи бухгалтерії. Так, один виконавець поєднує функції декількох суміжних ділянок роботи, наприклад, касир не тільки виписує прибуткові та видаткові касові ордери, а й розносить їх суми по облікових регістрах, а при проведенні оплати послуг постачальнику платіжним дорученням одночасно можна обробити і рахунок постачальника, дані якого розносяться по об'єктах та шифрах аналітичного обліку. Всі вказані вище

операції може виконати одна людина, до того ж тільки вона відповідає за результати своєї роботи.

Важливим є те, що масштаб часу ведення бухгалтерських операцій за допомогою комп'ютерної мережі дозволяє суттєво прискорити весь процес обліку. Також, на відміну від традиційного бухгалтерського обліку, що зосереджується на вирішенні, насамперед, таких фінансових питань, як сплата податків і подання звітності відповідним органам, сучасний облік дозволяє керівнику одержувати значну кількість управлінської інформації: - про наявність коштів на рахунках у банку; - про розмір заборгованості перед бюджетом; - про стан розрахунків; - про наявність продукції на складі тощо.

Якщо в умовах ручної обробки даних створювали і обробляли необхідну інформацію різні служби, що зумовлювало певний "різnobій", то в комп'ютерній інформаційній системі підприємства така обробка є одночасним і єдиним технологічним процесом, який призводить до скасування дублювання, а також до єдності і уніфікації форм документації, показників класифікації інформації, системи кодування тощо. Використання засобів автоматизації дозволяє практично повністю вирішити проблему точності і оперативності інформації. Протягом декількох хвилин можуть бути підготовлені різноманітні і деталізовані дані, необхідні для прийняття необхідних рішень. До того ж правильний вибір засобів автоматизації та програмного забезпечення дозволяє легко адаптувати роботу бухгалтерії до правових норм, які часто змінюються.

Нині існує величезна різноманітність програм комп'ютерного забезпечення обліку. Серед них: - універсальні бухгалтерські системи (міді-бухгалтерія) представлена такими програмами, як "Турбо Бухгалтер 6", "1-С:Бухгалтерія", "Босс - Бухгалтер", "ГРАН-БУХ", "Баланс-1+" та іншими; - комплекси пов'язаних АРМ- "Парус", "Best-4", GRIMO, "Тектон" тощо; - управлінські системи - "Галактика", "Текон", Platinum, SPFIL та багато інших.

Перед кожним підприємством, яке бажає комп'ютеризувати облік стоїть проблема правильного вибору програмного забезпечення, оскільки воно є досить дорогим. Загальними критеріями вибору програмного забезпечення

щодо підприємств різних типів є: - функціональна повнота; - принцип адаптації до особливостей облікової роботи; - можливість інтеграції з діловими програмними забезпеченнями власних розробок або інших виробників тощо.

Питання про розміри підприємства при виборі програми є одним з головних, бо вибір програмного забезпечення бухгалтерського обліку, яке не відповідає розмірам підприємства, призведе до фінансових втрат. Доведено, що середнє або велике підприємство не зможе комп'ютеризувати облік за допомогою програмного забезпечення, призначеного для малих за розміром підприємств.

Відомо, що традиційно в основі роботи бухгалтерів лежав принцип організації обліку за окремими обліковими завданнями (або ділянками): облік основних засобів, нематеріальних активів, виробничих запасів тощо. При комп'ютеризації обліку перелік облікових завдань залишається незмінним, але для збереження і перетворення інформації, формування результативних даних здійснюється в єдиній інформаційній базі. Використання комп'ютерної техніки призвело до якісно нових тенденцій в побудові структури облікового апарату. Однією з характерних відмінностей є використання автоматизованих робочих місць бухгалтера. Під ними традиційно розуміють професійно-орієнтований програмно-апаратний комплекс, що забезпечує вирішення завдань користувача безпосередньо на його робочому місці. Сучасні програмні продукти, такі як "1-С:Бухгалтерія", дозволяють будувати структуру бухгалтерії на основі віртуальних АРМів. Віртуальний АРМ - це реалізація правил ведення обліку за допомогою функцій програми і прав доступу користувача до баз даних, вони не потребують додаткового апаратного забезпечення, внаслідок чого витрати від зміни інформаційної технології зводяться до мінімуму, а набір необхідних працівнику програмних функцій може змінюватись.

У цьому проекті буде представлено варіант комп'ютеризації обліку на досліджуваному підприємстві саме за допомогою пакету програм "1-С:Підприємство", зокрема його складової частини "1-С:Бухгалтерії". Система може працювати у двох основних режимах. Режим конфігуратора дозволяє

настроювати компоненти системи автоматизації і запам'ятовувати їх у спеціальній базі даних. Для вирішення цих задач конфігурація включає:

- план рахунків, який вміщує типові Налаштування аналітичного, валютного та кількісного обліку практично всіх розділів бухгалтерського обліку;
- довідник валют, який використовується для ведення валютного обліку;
- набір довідників для формування первинних документів і ведення списків об'єктів аналітичного обліку;
- набір документів, призначених для введення, збереження і друку первинних документів і для автоматичного формування бухгалтерських операцій;
- набір констант, які використовуються для налаштування загальних параметрів введення обліку в конкретній організації;
- набір стандартних звітів, які дозволяють отримувати дані бухгалтерського обліку у різноманітних розрізах по будь-яким рахункам, будь-яким об'єктам аналітики;
- спеціалізовані звіти по конкретним розділам бухгалтерського обліку;
- набір регламентованих звітів (податкових, бухгалтерських та ін.);
- спеціальні режими обробки документів і операцій, які виконують сервісні функції.

Режим користувача призначений для безпосереднього використання створеної Налаштування в роботі з метою введення, обробки, збереження і видачі збірної інформації про діяльність підприємства.

В програмі "1С:Бухгалтерія для України" реалізована загальноприйнята методика бухгалтерського і податкового обліку для госпрозрахункових організацій, яка підтримує П(С)БО.

Компонента "Бухгалтерський облік" призначена для обліку наявності і руху засобів підприємства. Вона може використовуватися як автономно, так і спільно з іншими компонентами "1С:Підприємства". Компонента "Розрахунок" використовується для розрахунку заробітної плати, розрахунку по цінних паперах та інших розрахунків. Компонента "Оперативний облік" вико-

ристовується для обліку запасів ТМЦ, взаєморозрахунків з контрагентами. В комплект програмних систем 1С: Підприємства включаються типові конфігурації, які являють собою універсальні рішення для автоматизації певної області економіки. Особливістю системи програм 1С:Підприємства є можливість зміни конфігурації користувачем або організаціями, які спеціалізуються на впровадженні та підтримці програмних продуктів фірми "1С". Ця можливість розкриває максимальну відповідність автоматизованої системи особливостям обліку в конкретній організації, дозволяє автоматизувати ведення всіх розділів бухгалтерського обліку, має гнучкі можливості в обліку.

Початковою інформацією в 1С: Бухгалтерії є операція, яка відображає реальну господарську операцію, що відбулася на підприємстві. Кожна операція може містити бухгалтерські проводки для відображення доведеної господарської операції в бухгалтерському обліку. Проводки "належать" операції і завжди існують разом з операцією. Операції можуть формуватися автоматично на основі документів, які вводяться. Разом з операцією документ може породжувати бухгалтерські проводки. Такий спосіб дозволяє швидко вводити велику кількість проводок, наприклад, при нарахуванні амортизації основних засобів. Операції можуть вводитися вручну. Для зручного введення операцій 1С: Бухгалтерія використовує типові операції - сценарії формування бухгалтерських проводок для оформлення типових актів господарської діяльності.

1С: Бухгалтерія дозволяє автоматизувати підготовку будь-яких первинних документів: платіжних доручень, рахунків на оплату і рахунків-фактур, прибуткових і видаткових касових ордерів, накладних, довіреностей та інших документів. Засоби роботи з документами дозволяють організувати введення документів, їх довільний розподіл по журналах і пошук будь-якого документа за різними критеріями: номер, дата, сума, контрагент.

Українська настройка до 1С:Бухгалтерії, розроблена фахівцями фірми "Диск" включає набір стандартних звітів, що дозволяють бухгалтеру отримати

інформацію за довільний період, в різних розрізах і з потрібною мірою деталізації.

На початку роботи з програмою необхідно, в першу чергу, налагодити робочий період. Налагодження робочого періоду складається з трьох частин:

- встановлення робочої дати;
- визначення часового інтервалу, в якому вводяться операції;
- встановлення робочого періоду для розрахунку підсумків.

Проблема коректного відображення дебіторської та кредиторської заборгованості стосується головним чином тих рахунків, сальдо яких одночасно може відноситись як до активу, так і до пасиву балансу, хоча законодавча система відмінила такі поняття, на практиці вони і досі існують. Це стосується, перш за все, рахунків “Розрахунки за податками й платежами”, “Розрахунки за виданими (отриманими) авансами”, “Розрахунки зі страхування”, “Розрахунки з різними дебіторами”, “Розрахунки за іншими операціями, в системі розрахунків з іншими кредиторами”, а в окремих випадках рахунків “Розрахунки з постачальниками та підрядниками” та “Розрахунки з покупцями та замовниками”. Для повного обліку розрахунків, на наш погляд, потрібно створити об’єкти нормативно-довідкової інформації: - інформації про агентів (структурний підрозділ або відповідальна особа, що несе відповідальність по висновку і виконанню договору); - реквізитів контрагентів (організації або фізичні особи, що мають договірні відносини з підприємством); - інформації про укладені договори (документ, що є підставою здійснення операцій).

Алгоритм комп’ютерної програми, який дозволяє автоматизувати наступні операції, що стосуються розрахунків:

1. Укладання договору – введення первинного документу “Договір постачання” та інші, в базу даних програми.

2. Надходження коштів на поточні рахунки підприємства за договором на підставі банківських документів – формування записів по дебету рахунків грошових коштів із кредиту відповідних рахунків.

3. Формування звіту по договорах, завершених до настання встановленого строку, наступної форми.

4. Формування звіту за договорами, за якими на дату початку дії договору не відбулося руху грошових коштів або цінностей.

Документом-замовленням у програмі є перший документ в пов'язаній за змістом послідовності документів, які впливають на стан розрахунків з контрагентом, приклад такої послідовності:

- рахунок-фактура – видаткова накладна – банківська виписка (в цьому випадку замовленням є рахунок-фактура);
- рахунок-фактура - банківська виписка – видаткова накладна (замовленням також є рахунок-фактура);
- договір – прибуткова накладна - банківська виписка (замовленням є договір);
- видаткова накладна – банківська виписка (замовленням є видаткова накладна);
- вихідний рахунок – банківська виписка –прибуткова накладна (замовленням є вихідний рахунок).

Варіант взаєморозрахунків з клієнтом – по рахунках/накладних або за договором визначається для кожного клієнта в реквізиті “Вид взаиморасчетов” форми елементів довідника “Контрагенти”. Вибір виду торгівлі здійснюється у кожному прибутковому та видатковому документі, приклад розрахунків, які найчастіше використовуються в сільськогосподарських формуваннях .

Відображення інформації на машиночитаемому носії :

1. Придання носію юридичної сили первинного документу;
2. Забезпечення можливості послідуючого використання (обробки та архівації) первинної інформації ;
3. Забезпечення достовірності первинної інформації ;
4. Забезпечення надійності роботи системи.

Необхідність підготовки первинної облікової інформації для систематизації і узагальнення зумовлює певні вимоги як до самої інформації, так і до

процесу її збору і реєстрації. На практиці організації бухгалтерського обліку на підприємствах використовуються наступні основні способи обробки облікової інформації: - ручний, без використання обчислювальних машин; - механізований з використанням клавішних обчислювальних машин з неавтоматизованим вводом даних; - автоматизований з використанням електромеханічних обчислювальних машин з автоматизованим вводом даних; - автоматизований з використанням електронних обчислювальних машин з автоматизованим вводом даних.

В сучасних умовах широко використовується автоматизований спосіб обробки інформації. Він дозволяє задовольнити вимоги методології бухгалтерського обліку, забезпечити порядок документування облікової інформації, підвищити достовірність і оперативність первинної інформації, полегшити трудомісткість документування і підготовки первинної облікової інформації.

При настройці довідника рахунків для рахунків по розрахунках з організаціями повинно бути передбачено ведення аналітичного обліку в розрізі організацій. Повинні бути виділені необхідні види субконто і відповідні їм довідники субконто, тобто в довіднику “Контрагенти” повинен міститися перелік організацій - контрагентів.

Основного постачальника підприємства можна занести в константу “БазПостачальник” - він буде автоматично підставлятися у всі документи по надходженню. При введенні даних про клієнта, слід пам’ятати, що від повноти введеної Вами інформації, залежить правильність заповнення друкованих форм документів. Склад реквізитів форми редагування інформації про контрагента, залежить від того, до якої категорії “Організація” чи “Приватна особа” належить контрагент. Тип контрагента встановлюється в самому першому реквізиті форми елемента.

Під контрагентом - організацією в конфігураторі розуміють будь-які підприємства, установи, з якими дане підприємство вступає в товарно-грошові відносини в процесі своєї господарської діяльності.

Результатом рішення задачі є вихідна інформація. Існує три способи відображення вихідної інформації:

1. Отримання повно об'ємних і звітних документів на паперовому носії з метою їх використання, архівного зберігання і документальних ревізій. Такі документи оформляються з врахуванням довготривалого зберігання і мають юридичну силу.

2. Складання фрагментарних документів, що відрізняються від них тим, що містять лише вибіркочу інформацію, яка в більшості випадків видається за запитом. Фрагменти відомості мають разовий характер використання і не мають юридичної сили.

3. Вихідна інформація відображується на дисплей комп'ютера.

Автоматизація відображення вихідної інформації передбачає автоматизовану обробку і відображення вихідної інформації з широким використанням програмно-апаратних засобів.

Розмежування відповідальності за відображення вихідної інформації повинно забезпечуватись:

- на першому етапі відображення - обов'язковим автоматичним документуванням процесів обробки і перетворення вихідних документів чи їх фрагментів.
- на другому етапі відображення - належними формами документів і обов'язковою реєстрацією моменту передачі користувачу.

Контроль вихідної інформації на етапі перетворення забезпечує її достовірність та юридичну повноцінність. Контроль здійснюється шляхом перевірки готовності до перетворення вихідної інформації на машиночитасьому носії, перевірки правильності перетворення, а також шляхом контролю даних на машиночитасьому носії. Різноманітні методи контролю вихідної інформації направлені на виявлення помилок, що були допущені при розв'язанні функціональних задач.

Загальний методичний принцип розробки різноманітних методів контролю складається в тому, що любий контроль повинен бути здійснений до

відображення вихідної інформації при розв'язанні функціональних задач. Такий підхід дозволяє якомога раніше виявити і локалізувати і виправити помилки, а також забезпечити представлення інформації в необхідний час по запису користувача.

До складу діалогових систем відображення входять компоненти методологічного і лінгвістичного забезпечення, інформаційного забезпечення і технічного забезпечення. При автоматизації обліку розрахунків з постачальниками і підрядниками одержують таку звітну інформацію як оборотно-сальдова відомість і оборотно-сальдова відомість по рахунку 63, аналіз субконто.

Сформувавши оборотно-сальдову відомість можна побачити і дебетовий і кредитовий оборот, а також сальдо.

Таким чином:

1. Автоматизація обліку дозволяє значно полегшити роботу бухгалтерії в цілому та кожного бухгалтера окремо. Крім того у бухгалтерських програмах можна об'єднувати декілька робочих місць на одного виконавця.
2. Бухгалтерські програми у поєднанні з програмами "Клієнт-Банк" дозволяють значно прискорити процес документообороту, а значить і процес проведення розрахунків.
3. Автоматизація обліку дозволяє значно скоротити обсяг роботи та навантаження на працівників, об'єднати декілька робочих місць, а отже скоротити штат бухгалтерії.
4. Швидкість роботи комп'ютера, а також специфічна побудова баз даних дає широкі можливості для проведення аналітико-економічних розрахунків за досить короткі проміжки часу.
5. Доцільно впроваджувати автоматизовані системи бухгалтерського обліку, особливо розрахункових операцій, оскільки підприємства завжди здійснюють операції продажу, купівлі, надає посередницькі послуги і співпрацює з багатьма підприємствами, фірмами. Бухгалтерські програми створюють бази даних контрагентів, дані про потрібне підприємство легкодоступні і виводяться у зручній для користувача формі.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

1. Виконання умов, що висувають до облікової політики, є досить складним завданням при виконанні на практиці. Часті зміни в організації господарських процесів впливають на послідовність застосування облікової політики, що інколи не дозволяє здійснювати зіставлення показників фінансової звітності за різні періоди і по різних підприємствах. Бухгалтерський облік значною мірою залежить від встановленої облікової політики на підприємстві, а тому пропонується визнання облікової політики на трьох рівнях: - для державних потреб; - на галузевому рівні; - окремі позиції для підприємств різних форм власності для уніфікації даних про товарно-грошові розрахунки .

2. Для покращення розрахункової дисципліни по товарних операціях доцільно письмово обговорювати методику визначення знижок, коли своєчасність розрахунків визначає суму грошових надходжень.

3. При комп'ютеризації обліку перелік облікових завдань на всіх підприємствах залишається незмінним (ділянки по обліку основних засобів, нематеріальних активів, виробничих запасів, розрахунків по товарних і нетоварних операціях, тощо), відмінність є у побудові структури бухгалтерії та спеціалізації підприємства-замовника, тієї чи іншої бухгалтерської програми. Запропоновано, для покращення ведення обліку розрахунків по товарних операціях, ведення спеціальних звітів по договорах, з врахуванням дати початку і закінчення договору.

4. В період формування ринку в Україні недоцільно знижувати рівень державного регулювання економічними процесами. Створювати нову систему економіки з досконалою економічною і правовою основою, а це можливо при об'єднанні монетариської системи (ринковий фундаменталізм) та інституційної системи (сильна роль держави).

5. Аналіз діючих форм фінансової звітності виявив неповноту відображення інформації по розрахунках з покупцями і постачальниками, відносно часу виникнення заборгованості.

ВИСНОВКИ

1. Паралельні економічні та юридичні підходи до розуміння сутності розрахунків з товарно-грошових операцій зумовлює необхідність уточнення в системі бухгалтерського обліку поняття “розрахункових операцій” та відображення їх на окремих рахунках як товарних та нетоварних операцій.

2. Розрахункові взаємовідносини знаходять своє відображення в бухгалтерському обліку і виступають інтегрованим об’єктом обліку, а дебіторська і кредиторська заборгованості – безпосередніми його об’єктами, що вимагає окремого ведення рахунків по заборгованості різного роду.

3. Основним завданням бухгалтерського обліку розрахункових операцій з товарно-грошових взаємовідносин є своєчасне, повне і правильне відображення процесів відчуження товарів та надходження виручки на рахунки грошових коштів. В даний час у бухгалтерському обліку головний акцент робиться на процес реалізації як факт визнання платоспроможним покупцем її цінності.

4. Аналізуючи принципи реалізації доходів підприємницьких структур в системі агропромислового комплексу, виявлено, що застосування принципу “за відвантаженням” не має наукового обґрунтування, та на сучасний момент цивілізованих відносин між всіма учасниками розрахунків і достатнього правового забезпечення, тому ми рекомендуємо застосування “касового методу” реалізації доходів.

5. Налагодження системи розрахунків товарно-грошових відносин вимагає чіткої класифікації зовнішніх і внутрішніх фактів, що визначають розмір дебіторської або кредиторської заборгованості, та визначення коефіцієнтів обертання та тривалості одного обороту, що не дозволить вилучення коштів з обороту при збільшенні рівня дебіторської заборгованості і додаткового фінансування - при зменшенні рівня кредиторської заборгованості.

6 Проблеми використання положень облікової політики підприємства щодо відображення стану розрахунків у сільськогосподарських підприємствах засвідчує наявність невикористаних можливостей посилення впливу обліку та

контролю розрахунків з покупцями та замовниками, постачальниками та підрядниками. Окремі сільськогосподарські підприємства досі формально відносяться до розробки деталізованої облікової політики з положеннями щодо конкретних об'єктів обліку і, зокрема, обліку розрахунків за товарними операціями. Необхідною є деталізація в обліковій політиці положень з обліку дебіторської і кредиторської заборгованості, підсилення контролю за її утворенням та здійсненням своєчасних розрахунків.

7. В умовах ринкової трансформації аграрної економіки виникають завдання, пов'язані зі створенням ефективного внутрішньогосподарського контролю та вдосконалення механізмів його реалізації. Внутрішньогосподарський контроль і комплексний аналіз дебіторської і кредиторської заборгованості сприяє ефективному управлінському впливу на дотримання платіжної дисципліни і термінів оплати рахунків за відвантаженими товарами. Підсилення оперативного документального контролю дасть можливість оцінити можливості щодо забезпечення своєчасного здійснення розрахункових операцій з усіма економічними агентами.

8. Основна форма звітності – бухгалтерський баланс відображає борги за їх статусом, не даючи при цьому повної відповіді на потреби внутрішніх і зовнішніх користувачів інформації. Фінансові результати щодо дебіторської та кредиторської заборгованості підприємств повинні базуватися на більш детальному відображенні заборгованості за товарними операціями з групуванням за строками прострочення платежу (до 30 днів, від 31 до 60 днів, від 61 до 90 днів).

9. Створення комп'ютерної системи обліку розрахункових операцій необхідно проводити з групуванням даних по об'єктах нормативно-довідкових даних: - інформація про контрагентів (структурний підрозділ або відповідальна особа, що несе відповідальність по висновку та виконанню договорів); - інформація про види договірних відносин (товарні, нетоварні угоди); - формування звіту по договорах, завершених до настання встановленого строку оплати; - формування звіту за договорами, за якими на встановлені строки не

відбулося руху грошових коштів або цінностей. Це сприятиме підвищенню аналітичності, оперативності і точності облікових даних, і, в свою чергу, покращить ефективності прийняття управлінських рішень щодо впливу на стан розрахункової дисципліни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрійчук О. Міжнародний кліринговий центр як альтернативна модель розрахунків / Андрійчук О. // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 1 – С. 30-32.
2. Банківська система України: становлення і розвиток в умовах глобалізації економічних процесів : монографія / О. В. Дзюблюк, Б. П. Адамик, Г. Р. Балянт [та ін.]; за ред. О.В. Дзюблюка. – Тернопіль: Вектор, 2012. – 355 с.
3. Банківські операції : підруч. / О. В. Дзюблюк, Б. П. Адамик, Н. Д. Галапуп [та ін.] ; за ред. О. В. Дзюблюка. – 2-ге вид., випр. і доповн. – Тернопіль : ТНЕУ, 2013. – 866 с.
4. Бервен С. Особенности вексельного обращения / С. Бервен // Бизнес-информ – 2006.– № 14 – С. 36-39.
5. Безклубий І. Поняття безготівкових розрахункових відносин / І. Безклубий, О. Пафик // Підприємництво, господарство і право. – 2015. – № 1. – С. 19-21.
6. Белова І. М. Бухгалтерський облік в Україні у ХІХ-ХХ столітті / І. М. Белова, І. В. Спільник // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Випуск 14, 2017. – С. 22-27.
7. Белова І. М. Теоретичні основи облікової політики / І. М. Белова // Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. – Хмельницький : ХНУ, 2015. – № 2, Т. 1 (222). – С. 84-90.
8. Белова І. М. Особливості розвитку управлінського обліку в системі управління / І. М. Белова // «Молодий вчений»: науковий журнал. Херсон, 2015. – № 2 (17). – С. 937-940.
9. Боліцька, В.В. Борги підприємств України: проблеми не розв'язуються [Текст] // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 2. – С. 48-60.
10. Бондаренко Н. Заповнюємо платіжні доручення правильно: майстер- клас для всіх бюджетників [Текст] / Н. Бондаренко, В. Вальківський // Все про бухгалтерський облік. – 2015. – № 80 (31 серп.). – С. 14-20.

11. Бруханський Р. Ф. Бухгалтерський облік : підручник / Р. Ф. Бруханський. – Тернопіль : ТНЕУ, 2016. – 480 с.
12. Бруханський Р. Ф. Облік і аналіз у системі стратегічного менеджменту аграрного підприємництва: монографія / Р. Ф. Бруханський. – Тернопіль : ТНЕУ, 2014. – 384 с.
13. Бруханський Р. Ф. Методологія наукових досліджень і викладання облікових дисциплін : конспект лекцій / Р. Ф. Бруханський. – Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – 114 с.
14. Бруханський Р. Ф. Адаптація облікової системи сільськогосподарського підприємства до вимог стратегічного менеджменту / Р. Ф. Бруханський // Облік і фінанси АПК. – 2012. – № 3 (57). – С. 23-27.
15. Бруханський Р. Ф. Управлінський облік. Навчальний посібник / Р. Ф. Бруханський. – Тернопіль: ТНЕУ, 2012. – 223 с.
16. Бруханський Р. Ф. Контролінг / Р. Ф. Бруханський. – Тернопіль: ТНЕУ, 2010. – 114 с.
17. Бруханський Р. Ф. Оптимізація процесу нарахування і виплати дивідендів у сільськогосподарських підприємствах України / Р. Ф. Бруханський // Інноваційна економіка. – 2010. – Випуск 5 (19). – С. 220-224.
18. Бруханський Р. Ф. Проблеми і пріоритети інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту сільськогосподарських підприємств України / Р. Ф. Бруханський // Економічний аналіз. – 2011. – Вип. – Т. 9. – С. 69-71.
19. Бруханський Р. Ф. Зміна управлінських парадигм як фактор розвитку бухгалтерського обліку : стратегічний аспект / Р. Ф. Бруханський // Облік і фінанси. – 2014. – № 3 (65). – С. 15-20.
20. Бруханський Р. Ф. Причини необхідності розробки стратегічно орієнтованої системи бухгалтерського обліку // Економічний аналіз. – 2014. – Т. 16. – № 2. – С. 210-217.
21. Бруханський Р. Ф. Концепція стратегічного менеджменту та бухгалтерський облік: можливі варіанти взаємозв'язку / Р. Ф. Бруханський // Інноваційна економіка. – 2014. – № 3. – С. 239-243.

22. Бухгалтерський облік: загальна теорія : навч. посіб. / Ю. С. Серпенінова, С. М. Гольцова, І. О. Макаренко; за заг. ред. Ю. С. Серпенінової. – Суми : Університетська книга, 2015. – 336 с.
23. Бухгалтерський та податковий облік: Первинні документи та порядок їх заповнення / Ю. Г. Кім. – К. : ЦУЛ, 2014. – 600 с.
24. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність: підручник / Н. М. Ткаченко – 6-те вид., доп. і переробл. – К.: Алерта, 2013. – 982 с.
25. Бухгалтерський облік : навч. посібник / Н. В. Гудзь, П. Н. Денчук, Р. В. Романів – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : ЦУЛ, 2016. – 424 с.
26. Бухгалтерський облік в умовах інституційних перетворень: теорія і практика: монографія / Т. М. Сльозко. – К. : ЦУЛ, 2013. – 304 с.
27. Бухгалтерський облік : навч. посіб. / Р. Ф. Бруханський, О. П. Скирпан. – Тернопіль : ТНЕУ, 2014. – 444 с.
28. Бухгалтерський облік: навчальний посібник / І. Б. Садовська, Т. В. Божидарнік, К. Є. Нагірська. – К. : ЦУЛ, 2013. – 688 с.
29. Бухгалтерський облік у виробничих та агросервісних кооперативах : підручник / За заг. ред. Плаксієнка В. Я. – К. : ЦУЛ, 2014. – 448 с.
30. Бухгалтерський облік на сільськогосподарських підприємствах України: підручник / За заг. ред. А. М. Коваленко – Дніпропетровськ : «Баланс-Клуб», 2009. – 736 с.
31. Бухгалтерський облік: посібник з виконання практичних завдань / За редакцією І. І. Сахарцевої: навч. пос. – К. : Кондор, 2009. – 556 с.
32. Бухгалтерський облік. Практикум / Мельник Т. Г. – К. : Кондор-Видавництво, 2015. – 425 с.
33. Вигівська І. М. Електронні гроші в системі управління фінансовими ресурсами підприємства: облікові аспекти / І. М. Вигівська, В. С. Семйон // Науковий вісник Ужгородського у-ту.– Вип. 3 (44). – С. 173-175.
34. Власюк Г.В. Шляхи вдосконалення бухгалтерського обліку розрахунків з постачальниками / Г.В. Власюк // Держава та регіони / Серія: Економіка та підприємництво. – 2009. – № 5. – С. 40–44.

35. Вовчак О. Д. Платіжні системи: навч. посіб. / О. Д. Вовчак, Г. Є. Шпаргало, Т. Я. Андрейків – К.: Знання, 2008. – 341 с.
36. Гарасим П. М. Наскрізнні блоки кореспонденції рахунків бухгалтерського обліку : навч. посіб. / П. М. Гарасим, Р. Ф. Бруханський, П. Я. Хомин. – Тернопіль : Астон, 2003. – 368 с.
37. Гарасим П. М. Первинний та аналітичний облік на підприємстві : навчальний посібник / П. М. Гарасим, Г. П. Журавель, Р. Ф. Бруханський, П. Я. Хомин. – Тернопіль : Астон, 2005. – 464 с.
38. Гончарук М. О. Проблеми нормативного забезпечення бухгалтерського обліку безготівкових розрахунків / М. О. Гончарук // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2012. – Вип. 1 (22). – С. 257-262.
39. Городянська Л. Особливості організації обліку дебіторської заборгованості на підприємстві // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. – № 6. – С. 9-17.
40. Господарський Кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV (зі змінами і доповненнями).
41. Гуменюк О. О. Взаємозв'язок між звітами в системі фінансової звітності / О. О. Гуменюк // Інноваційна економіка. – 2012. - № 5. – С. 116-119.
42. Гуменюк О. О. Удосконалення бухгалтерської фінансової звітності відповідно до потреб економічного аналізу / О. О. Гуменюк // Інноваційна економіка. – 2010. – № 4. – С.113-116.
43. Гуменюк О. О. Система аналітичного забезпечення як інструмент сучасного управління підприємством // Обліково-аналітичне і організаційно-правове забезпечення діяльності аграрних підприємств : монограф. / М. К. Пархоμεць, П. Р. Пуцентейло, Р. Ф. Бруханський. – Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка ТНЕУ», 2015. – 320 с.
44. Гуменюк О. О. Особливості розвитку агропромислового виробництва в Тернопільській області / О. О. Гуменюк // Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в умовах проведення

- системних реформ. Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу ТНЕУ. Секція 6. (м. Тернопіль, 11.04.2012 р.) – Тернопіль: ТНЕУ, 2012. – С.20- 22.
45. Гуменюк О. О. Детермінанти аналітичного забезпечення процесу управління діяльністю підприємства / О. О. Гуменюк, П. Р. Пуцентейло // Збірник наукових праць Державного економіко-технологічного університету транспорту: Серія «Економіка і управління». – Вип. 34. – К.: ДЕГУТ, 2015. – С. 150-164.
46. Гуменюк, Олена. Процедури здійснення аналізу фінансового стану підприємства / Олена Гуменюк // Обліково-аналітичне та правове забезпечення інституційних секторів економіки України в умовах євроінтеграції та інноваційного розвитку : зб. наук. праць всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю [м. Тернопіль, 30 берез. 2017 р.] / редкол. : Р. Ф. Бруханський, І. М. Белова, А. Гасьор [та ін.]. - Тернопіль : Крок, 2017. - С. 108-111.
47. Гуменюк, О. О. Особливості проведення аналізу фінансового стану підприємства / Олена Олексіївна Гуменюк // Інноваційна економіка. - 2016. - № 7-8. - С. 147-152.
48. Гуменюк, О. Аналітичні інструменти управління підприємством [Текст] / О Гуменюк // Прикладна економіка - від теорії до практики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [м. Тернопіль, 27 жовт. 2017 р.] / редкол. : П. Р. Пуцентейло, Б. О. Язлюк, Р. Ф. Бруханський [та ін.]; відп. за вип. П. Р. Пуцентейло. - Тернопіль : ФОП Осадца Ю. В., 2017. - С. 104-106.
49. Даньків Й., Остап'юк М. Історія становлення обліково-правової культури України [Текст] // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. - № 6. – С. 34.
50. Дідоренко Т. В. Гносеологічні аспекти формування та розвитку оперативного обліку. Сталий розвиток економіки. - 2/2015 (27). – Хмельницький. – С.253-257.
51. Дідоренко Т. В. Вектор розвитку активно-адаптивної системи бухгалтерського обліку в агропромисловому комплексі. Науковий вісник

- Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки», Випуск 10, Ч.2, Херсон, 2015. С.174-177.
52. Дорохіна Ю. Безготівкові гроші як предмет злочинів проти власності / Ю. Дорохіна, О. Дудоров // Підприємництво, господарство і право. – 2014. – № 5. – С. 78-82.
 53. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV (зі змінами та доповненнями).
 54. Закон України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 р. № 679 (зі змінами та доповненнями).
 55. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 05.04.2001 р. № 2346-III (зі змінами та доповненнями).
 56. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07 грудня 2000 р. № 2121-III (зі змінами та доповненнями у редакції від 19.11.2016 р.).
 57. Закон України «Про обіг векселів в Україні» від 05.04.2001 р. № 2374-III (зі змінами і доповненнями).
 58. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 14.10.2014 р. № 1702-VII.
 59. Звітність підприємства: підручник / М. І. Бондар, Ю. А. Верига, М. М. Орищенко та ін. – К. : ЦУЛ, 2015. – 570 с.
 60. Зоря О. П. Теоретичні засади ведення обліку безготівкових розрахунків суб'єктів господарської діяльності банківськими установами / О. П. Зоря, Р. В. Малишев // Інвестиції: практика та досвід. – № 18 / 2015. – С. 77-79.
 61. Карпов О. ТМ “Webmoney” в Украине: титульные знаки, электронные деньги, платежная система [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ema.com.ua/2011/12/webmoney-what-is-it/>.
 62. Коваль М. І. Удосконалення обліку, аналіз та аудит готівкових розрахунків підприємства / М. І. Коваль, Ю. О. Нетреба // Наукові праці МАУП. – 2013. – Вип. 2. – С. 18-23.
 63. Коробкіна С. Безготівкові розрахунки та шляхи вдосконалення їх / С. Коробкіна // Банківська справа. – 2007. – № 1. – С. 49-52.

64. Малолеткова О. Нюанси безготівкових розрахунків / О. Малолеткова // Урядовий кур'єр. – 2013. – № 175 (26 верес.) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/nyuansi-bezgotivkovih-rozrahunkiv>.
65. Манухіна О. В. Безготівкові розрахунки в Україні : проблеми та шляхи їх удосконалення / О. В. Манухіна // Банківська справа. – 2010. – № 4. – С. 40-43.
66. Момот Т.В. Сучасні моделі управління дебіторською заборгованістю підприємства / Т.В. Момот, Г.М. Бреславська // Науково-технічний збірник «Комунальне господарство міст». - 2008. - №85.- С. 201-211.
67. Міщенко С. Вдосконалення системи безготівкових роздрібних платежів / С. Міщенко // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка / відп. ред. В. Д. Базилевич. – Київ : Київський ун-т, 2014. – Вип. 5(158): Економіка. – С. 22-28.
68. Нашкерська Г. Особливості визнання та оцінки поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари і послуги [Текст] // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. - № 3. – С. 31.
69. Національні Положення (стандарти) бухгалтерського обліку // Затверджені відповідними наказами Міністерства фінансів України.
70. Палюх М. С. Недоліки інформаційного забезпечення менеджменту у світлі класичної теорії обліку / М. С. Палюх // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) / За ред. М.Ф. Кропивка. – Мелітополь: „Люкс”, 2012. – № 2 (18), том 3. – С. 246-255.
71. Палюх М. С. Криза теорії обліку як наслідок підміни її проблематики / М. С. Палюх // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». Збірник наукових праць. Випуск 11 (41). – ч.2. – Луцьк: ЛНТУ, 2014. – С.390-396.
72. Палюх М. Роль бухгалтерського обліку в системі управління підприємством / М. Палюх // Обліково-аналітичне та правове забезпечення інституційних секторів економіки України в умовах

- євроінтеграції та інноваційного розвитку : зб. наук. праць всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю [м. Тернопіль, 30 берез. 2017 р.] / редкол. : Р. Ф. Бруханський, І. М. Белова, А. Гасьор [та ін.]. - Тернопіль : Крок, 2017. - С. 42-44.
73. Палюх М. Контрольна функція бухгалтерського обліку / М. Палюх // Прикладна економіка - від теорії до практики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [м. Тернопіль, 27 жовт. 2017 р.] / редкол. : П. Р. Пуцентейло, Б. О. Язлюк, Р. Ф. Бруханський [та ін.]; відп. за вип. П. Р. Пуцентейло. - Тернопіль : ФОП Осадца Ю. В., 2017. - С. 161-164.
74. Парді С. Р. Шляхи вдосконалення обліку грошових коштів / С. Р. Парді // Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. – 2013. – Т. 18. – С. 82-86.
75. Піхняк Т. А. Економічна сутність безготівкових розрахунків / Т. А. Піхняк, М. А. Кобилецька // Молодий вчений. – 2014. – № 6. – С. 13-15.
76. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій та Інструкція про його застосування // Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. за № 291 (з врахуванням змін і доповнень).
77. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій суб'єктів малого підприємництва // Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 19.04. 2001 р. № 186.
78. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. (з врахуванням змін і доповнень).
79. Положення (стандарти) бухгалтерського обліку // Затверджені відповідними наказами Міністерства фінансів України.
80. Практикум з фінансового та управлінського обліку за національними стандартами : навчальний посібник / За ред. проф. М. Ф. Огійчука. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Алерта, 2013. – 608 с.
81. Положення про порядок здійснення банками операцій за гарантіями в національній та іноземних валютах від 15.12.2004 р. № 639 (зі змінами і доповненнями).

82. Положення про електронні гроші в Україні, затверджене постановою НБУ від 04.11.2010 р. № 481 «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України з питань регулювання випуску та обігу електронних грошей.
83. Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами, затверджене постановою Правління Національного банку України (зі змінами) від 29.12.2003 р. за № 1256 (зі змінами та доповненнями).
84. Положення про порядок здійснення операцій з чеками в іноземній валюті на території України від 29.12.2000 р. № 520 в редакції від 03.11.2015 р.
85. Положення про порядок здійснення уповноваженими банками операцій за документарними акредитивами в розрахунках за зовнішньо-економічними операціями від 03 грудня 2003 р. № 514 зі змінами і доповненнями.
86. Про діяльність компанії WebMoney Transfer в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=70781.
87. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті / Постанова Національного банку України від 21.01.2004 р. № 22 (зі змінами та доповненнями в редакції від 17.04.2015 р.) – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0377-04>.
88. Про застосування розрахункових чеків / Лист Національного банку України від 04.03.1999 р. № 25-111/445-1928 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v1928500-99>.
89. Про затвердження Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах / Постанова правління Національного банку України від 12.11.2003 р. № 492 (зі змінами та доповненнями в редакції від 23.11.2016 р.) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03>.
90. Про систему валютного регулювання і валютного контролю / Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 р. № 15-93 (зі змінами та

- доповненнями в редакції від 27.09.2014 р.) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/15-93>.
91. Ревизюк І.М. Удосконалення обліку розрахунків з постачальниками / І.М. Ревизюк, Є.В. Калюга // Економічні науки. – 2013. – № 10 (4). – С. 185-190.
 92. Рибченко М. Оптимізація системи безготівкових розрахунків / М. Рибченко // Держава та регіони. – № 2 – 2009 – С.167-172.
 93. Судово-бухгалтерська експертиза економічних правопорушень: Навчальний посібник / Рудницький В. С., Бруханський Р. Ф., Хомин П. Я. – К. : Професіонал, 2004. – 304 с.
 94. Твердохлібова Д. Моделі міжбанківських розрахунків / Д. Твердохлібова // Економіка України. – К.: Преса України, 2008. – №12. – С.19-27.
 95. Фінансовий облік: навчальний посібник / Л. К. Сук, П. Л. Сук. – 2-ге видання, перероблене і доповн. – К. : Знання, 2012. – 647 с.
 96. Фінансово-облікова проблематика відтворення потенціалу сільськогосподарських підприємств : монографія / Р. Ф. Бруханський, Н. В. Желеняк, І. П. Хомин; за наук. ред. Р. Ф. Бруханського. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – 452 с.
 97. Фінансовий та управлінський облік за національними стандартами : підручник / За редакцією проф. М. Ф. Огійчука. – 6-те вид., переробл. і доповнене. – К. : Алерта, 2011. – 1042 с.
 98. Чацкіс Ю. Д. Організація бухгалтерського обліку : навчальний посібник / Ю. Д. Чацкіс та ін. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 564 с.
 99. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV зі змінами і доповненнями в редакції 02.11.2016 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
 100. Швець В. Г. Теорія бухгалтерського обліку : підручник / В. Г. Швець. – 4-те вид., переробл. і доповн. – К. : Знання, 2015. – 572 с.
 101. Шевчук О. А. Аспекти організації бухгалтерського обліку безготівкових розрахунків / О. А. Шевчук // Збірник тез виступів на міжнародній

науковій конференції «Розвиток науки про бухгалтерський облік» 23-24.11.2000 р. – Житомир: ЖІТІ, 2000. – С. 174-177.

102. Югас Е.Ф. Економічна сутність договірних відносин підприємства та форми розрахунків з постачальниками і підрядниками / Е.Ф. Югас // Економічний вісник університету. – 2011. – № 17/2 – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2011_17_2/Yugas.pdf.